

BUSINESS HALACHA INSTITUTE
Choshen Mishpat Learning Program

THE HALACHOS OF BAL TALIN

הלכות בל תלין

שולחן ערוך חושן משפט הלכות שכירות פועלים סימן שלט

BUSINESS HALACHA INSTITUTE
Choshen Mishpat Learning Program

THE HALACHOS OF BAL TALIN

שולחן ערוך חושן משפט הלכות שכירות פועלים סימן שלט

Typesetting and Design
by

GraphiCS

347.902.2072

BUSINESS HALACHA INSTITUTE

Choshen Mishpat Learning Program

WELCOME TO BHI's self study program. This program is designed to enable you to learn the laws and applications of Choshen Mishpat on YOUR level, at YOUR pace, and at YOUR convenience. The program consists of source material, summaries, practical examples, audio shiurim, and expanded Mareh Mekomos for you to explore. BHI also provides live support to assist you throughout your learning.

THE PROGRAM may be studied at many different levels. We recommend you spend a few minutes before you begin to familiarize yourself with the different segments of the curriculum, and to choose what material to focus on. Below is a brief description:

1) THE core material is the Shulchan Aruch. There is simply no substitute for learning directly from the source. However, it is difficult to understand Shulchan Aruch without the background texts, and there is an overwhelming amount of information in the commentaries. To alleviate these challenges, you can avail yourself to the following:

2) BACKGROUND source material. To properly understand Shulchan Aruch, it is recommended to first learn through the sources of the halachos. The Mareh Mekomos section provides the relevant Psukim and Gemarah from which the Shulchan Aruch is derived.

3) SOURCE material and specific commentaries for each Sif. The curriculum highlights the critical commentaries on each Sif that are most relevant to understanding the text and its modern application.

4) BRIEF summary of each Sif ensures you understand and assimilate the main points of what you have learned. It includes practical cases to demonstrate how the concepts and halachos are applied to real-life scenarios.

5) TESHUVOS and Rishonim. The actual Hebrew texts that are referenced in the summary are quoted at the end of each segment.

6) LINKS to shiurim. Multiple shiurim are offered for each siman, ranging from brief five-minute case studies, to advanced shiurim that thoroughly analyze each Sif. Sample them all until you find the perfect match!

7) IYUNIM contains additional Mareh Mekomos for the advanced learner.

8) SUPPORT BHI provides support and guidance for any question about Halachah, the material, or how to use the curriculum through our Hotline and website.

TABLE OF CONTENTS

8.....	סעיף א'
10.....	סעיף ב'
12.....	סעיף ג'-ה'
14.....	סעיף ו'
17.....	סעיף ז'
20.....	סעיף ח'
21.....	סעיף ט'
22.....	סעיף י'
25.....	עיונים
26.....	שלחן ערוך
30.....	מקור בתורה
31.....	סוגית הש"ס
35.....	אהבת חסד

THIS Siman discusses the obligation to pay wages and other debts on time. The main points are:

1. The obligation to make timely payments
2. Required timeframe
3. Types of payments subject to this obligation
4. Exceptions to the obligation

To fully appreciate the Halachos, it is recommended to learn through the source material that begins on page 30 before starting the actual Shulchan Aruch.

סעיף א

ללמוד:

סמ"ע אות א', מצוה לתת שכר שכיר בזמנו כו'. ילפינן לה
 סמ"ע אות ב', אחד שכר אדם כו'. ילפינן לה [שם קי"א ע"ב]
 קצות א', שכר קרקע. בטור (סעיף ב') כתבו
 פתחי תשובה א', אבל על שכר קרקע – כתב בספר קצוה"ח

There is a positive mitzvah of **ביומו תתן שכרו** to pay workers on time. Delaying payment violates the prohibitions of, **לא תלין פעולת שכיר**, (throughout the curriculum, the prohibitions will be referred to as "Bal Talin") Even if the worker is ultimately paid in full, the mere delay violates the prohibition. The Chofetz Chaim (Sefer Mitzvos Hakatzir) adds that since Mitzvos require *Kavana* (intent to fulfill the mitzvah), when paying a worker, one should have in mind that they are fulfilling the mitzvah of **ביומו תתן שכרו**.

סעיף א: מצוה לתת
 שכר שכיר בזמנו, ואם
 אחרו עובר בלאו; אחד
 שכר אדם או בהמה או
 כלים, אבל על שכר
 קרקע יש מי שאומר
 שאינו עובר

Think about it!

Every time you hire a Jewish worker, you have an opportunity to fulfill a mitzva simply by paying them on time. It is a simple and easy mitzvah to perform, and should shift the perception of paying your bills from a burden, into an opportunity.

סעיף א

Bal Talin applies to wages and rentals (renting Mitaltilin, chattel, is certainly subject to Bal Talin. Lease payments for real estate is a matter of dispute, but the conclusion of most Poskim is to apply Bal Talin to real estate leases), but not to loans or purchases.

Think about it!

If a person owes money to employees and vendors and does not have sufficient funds to pay both immediately, the employees must be paid first. Although there is an obligation to pay of all your bills on time, wages are subject to the added prohibition of Bal Talin and therefore have priority (Ahavas Chesed 10:11). The same would be true for leases- a payment for a person's rent should come before vendors. See however Sif 6 for a discussion of whether Bal Talin applies if collateral was given for the debt. According to the opinions that it does not, if the tenant gave a security deposit to the landlord, his rent would not be subject to Bal Talin, and therefore would not have priority over any other debts. In addition, as will be discussed in Sif 3-6, Bal Talin applies only to a very specific timeframe. How that applies to modern leases, which are typically paid in advance in at the beginning of each month, are subject to debate among contemporary Poskim. See the Iyunim section for an analysis of the issue.

It should be noted that there is an obligation to pay all bills promptly (see Sif 7). The numerous exceptions to Bal Talin are not licenses to delay payment; rather they simply mean that the added severity of Bal Talin does not apply to such cases.

סעיף ב

ללמוד:

סמ"ע אות ג', כאילו נוטל נשמתו. ילפינן לה בגמרא
 סמ"ע אות ד', ועובר בחמשה לאוין ועשה. בגמרא [שם ק"א
 ע"א]

סעיף ב:

כל הכובש שכר שכיר
 כאילו נוטל נשמתו,
 ועובר בחמשה לאוין
 ועשה

Refusing to pay a worker is a violation of five prohibitions, and one positive commandment of:

לא תגזול [ויקרא י"ט ג], לא תעשוק שכר שכיר [דברים כ"ד י"ד] ולא תעשוק את רעך [ויקרא שם], לא תלין [שם], לא תבוא עליו השמש [דברים שם ט"ו], ועשה דביומו תתן שכרו [שם].

Withholding wages is even compared to murdering an employee. The Gemara explains that many jobs involve some level of risk to the worker, who assumes the risk in order to support themselves and their families. Withholding their pay is therefore compared to murder.

Think about it!

Nodeh Beyehuda (Tinyana Yoreh Deah 10) derives a fascinating halachah from this su-gyah. Although it is forbidden to endanger one's life (ונשמרתם מאוד לנפשותיכם), this gemara clearly states that employees risk their lives for their work. Clearly there is an exception made when it is required for one's livelihood. Based on this, Nodeh Beyehuda permits hunting as a means to support oneself, although he strongly discourages doing so as a 'sport'. Presumably, this idea would apply to any dangerous sport- it would be permitted to engage in professionally, but not simply for enjoyment (if there is a meaningful level of risk).

סעיף ב

מראי מקומות:

שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא – יורה דעה סימן י

מכתבו קבלתי ואם אינני מכירו ולא ידענא ליה אך אשר בא לשאול שאילתא ומשתעי בלישנא דחכמתא הנני משיב לכל שואל. ושורש שאלתו איש אחד אשר זכהו השם בנחלה רחבה ויש לו כפרים ויערות אשר בהיערות תרמוש כל חיתו יער אם מותר לו לילך בעצמו לירות בקנה שריפה לצוד ציד או אם אסור לישראל לעשות דבר זה.....

ואמנם מאד אני תמה על גוף הדבר ולא מצינו איש ציד רק בנמרוד ובעשו ואין זה דרכי בני אברהם יצחק ויעקב ופוק חזי לומר תבלה ותחדש כתב מהרי"ו בפסקיו הביאו רמ"א בא"ח סוף סימן רכ"ג שאין לומר כן על הנעשה מעורות בהמה משום ורחמיו על כל מעשיו, ואף שרמ"א כתב עליו שהוא טעם חלוש היינו מצד שאינו חיוב שבשבילו ימיתו בהמה וכמה עורות יש שכבר מוכן וכמה מתים מאליהם ויכולים להשתמש בעורותיהם ועם כל זה סיים רמ"א שרבים מקפידים על זה, ואיך ימית איש ישראלי בידים בעלי חיים בלי שום צורך רק לגמור חמדת זמנו להתעסק בצידה.....

ומי שהוא איש הצריך לזה ופרנסתו מצידה כזו בזה לא שייך אכזריות והרי שוחטין בהמות וחיות ועופות וממיתים דגים לצורך האדם ומה לי טהורים שיאכל מבשרם ומה לי טמאים שיאכל ויפרנס עצמו מדמי עורותיהן וכל בעלי חיים ניתנו לאדם לכל צרכיו, אבל מי שאין זה לצורך פרנסתו ואין עיקר כוונתו כלל בשביל פרנסתו הוא אכזריות.

ועד כאן דברתי מצד יושר ההנהגה שראוי לאדם להרחיק מזה ועכשיו אני אומר אפילו איסורא איכא שהרי כל העוסקים בזה צריכין להכנס ביערות ולהכניס עצמם בסכנות גדולות במקום גדודי חיות ורחמנא אמר ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, ומי לנו גדול ואומן בקי בצידה יותר מעשו שהכתוב העיד עליו ויהי עשו איש יודע ציד וכו' ופוק חזי מה אמר הוא על עצמו הנה אנכי הולך למות וגו' ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שהיינו שהוא מסתכן בכל יום בין גדודי חיות וכן פירשו הרמב"ן, ומעתה איך יכניס עצמו איש יהודי למקום גדודי חיות רעות ואף גם בזה

מי שהוא עני ועושה זו למחייתו לזה התורה התירה כמו כל סוחר ימים מעבר לים שכל מה שהוא לצורך מחייתו ופרנסתו אין ברירה והתורה אמרה ואליו הוא נושא את נפשו ואמר רז"ל מפני מה זה עלה בכבש ונתלה באילן ומסר עצמו למיתה לא על שפרו כו', אבל מי שאין עיקר כוונתו למחייתו ומתאות לבו הוא הולך אל מקום גדודי חיות ומכניס עצמו בסכנה הרי זה עובר על ונשמרתם מאוד כו'. וז"ל הרמב"ם בפ' י"ב מהל' רוצח ושמירת נפש הלכה וי"ו וכן אסור לאדם לעבור תחת קיר נטוי כו' וכן כל כיוצא באלו ושאר הסכנות אסור לעבור במקומן:

ומעתה אני אומר שיש בדבר זה איסור וגם סכנה, ועוד בו שלישיה שעכ"פ מזכירין עונותיו שאין זה פחות מקיר נטוי ואולי לזה כיונו חכמי המשנה במסכת ברכות פ"ד משנה ד' ר"י אומר המהלך במקום סכנה מתפלל תפלה קצרה ואומר הושע השם את עמך כו' בכל פרשת העבור כו' ואמרו שם בגמרא דף כ"ט ע"ב מאי פרשת העבור אמר רב חסדא אמר מר עוקבא אפילו בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כו' איכא דאמרי כו' אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה כו' ע"ש. ולדרכנו יובן דזה המהלך במקום סכנה הוא עובר על דברי תורה דכתיב ונשמרתם מאוד לנפשותיכם וגם מזכירין עונותיו וממילא הקדוש ברוך הוא מתמלא עליו עברה דאילו בשאר איסור שאדם עושה לא בשביל עבירה זו יתמלא הקדוש ברוך הוא עברה עליו אבל זה שגורם להזכיר כל עונותיו הקדוש ברוך הוא מלא עליו עברה. והנה במי שמוכרח לזה מחמת פרנסתו הורו לו חכמינו ז"ל תפלה שיתפלל על עצמו אבל מי שעושה כן בשאט נפש איך תקובל תפלתו, ולכן יש בדבר זה מדה מגונה דהיינו אכזריות וגם איסורא וסכנתא וגם הזכרת עונותיו ולכן השומע לי ישכון בטח השקט ושאנן בביתו ולא יאבד זמנו בדברים כאלה. ולולא אהבתי להגביר המפורסם במדות טובות לא הייתי מזדקק להשיב על שאלה כזו. אבל להייתי יודע שהגביר וכל ביתו שפיר שמעייהו ולכן צריך אני לשמור בכל כחי את כל בני ביתו שלא יתנו מקום לשונאי הגביר שנאה מחמת קנאה שימצאו מקום להתלונן. והיה זה שלום. מנאי הטרוד.

סעיף ג-ה

ללמוד:

סמע אות ה', יש לו זמן ליתנו כל הלילה כו'. דמ"ש
 סמע אות ו', משום ביזמו תתן שכרו. כן הוא לשון הגמרא
 סמע אות ז', כיון ששקעה עליו החמה כו'. דהו"ל
 סמ"ע אות ח', אף על פי שלא שכרו אדעתא דהכי
 סמ"ע אות ט', יש לו תשלום כל אותו יום. פירוש

The appropriate time to pay a worker is within the day or night that the job is completed. Thus if a job ended after nightfall, the worker must be paid before daybreak. If the job was completed in middle of the day, payment must be made before the night begins.

Chofetz Chaim (Ahavas Chesed 9:2) points out that there is a period of time, beginning at Shkia (sunset) whose status is unclear in halacha, whether the day has actually ended and the night has begun. If payment for a job completed during the day must be made before nightfall to avoid the prohibition, one is required to make the payment before Shkia (sunset) to avoid the possibility of violating Bal Talin (ספק דאורייתא להומרא). Accordingly, when a worker finishes a job at or around shkiah, one should be careful to pay him immediately.

סעיף ג: איזהו זמנו, שכיר יום יש לו זמן ליתנו לו כל הלילה; לא נתנו לו, עובר עליו בבקר משום בל תלין (ויקרא יט, יג). שכיר לילה זמנו ליתן לו כל היום; לא נתנו לו, עובר עליו בערב משום ביזמו תתן שכרו (דברים כד, טו). הגה: ופועלים דידן, שאין עושין מלאכה עד הלילה, כיון ששקעה עליו חמה עובר עליו משום ביזמו תתן שכרו (דברים כד, טו); ואם עשה מלאכה עד הלילה, יש לו זמן כל הלילה אף על פי שלא שכרו (בפירוש כן, ודאי) אדעתא דהכי אגריה (נ"י בשם תוספת פרק המקבל)

סעיף ד: שכיר שעות, אם כלה שכירותו ביום יש לו תשלום כל אותו יום; אם כלה בלילה, יש לו תשלום כל אותו הלילה.

סעיף ה: שכיר שבת, שכיר חדש, שכיר שנה, שכיר שבוע, יצא ביום גובה כל אותו היום; יצא בלילה, גובה כל אותו הלילה.

סעיף ג-ה

These rules apply regardless of the term of employment. Whether the job took a few moments or a few years, payment is due on the day or night that the job ends.

A worker that was hired for the day and completed the work at the very end of the day must be paid before daybreak the next morning. (since the job and the day ended simultaneously, the obligation to pay the wages first begins at nightfall, and therefore runs until the next morning. In contrast, if the work ended a few moments before nightfall, the obligation would begin immediately and must be paid before night.)

Think about it!

While the halachic norm used to be to pay a worker only upon completion of the job, a typical employment today continues indefinitely until terminated by either party, and the employee is paid a weekly or monthly salary. When would Bal Talin apply to such workers? Kneses Hagedola quotes (Tashbetz 1:64) that for a salaried worker that is paid weekly or monthly, each pay period (week or month) would be treated as a separate employment, and the wages must be paid on the last day of that period.

מראי מקומות:

שו"ת תשב"ץ חלק א סימן סד

וכן מה שהתנית עמהם שיפרעוך מדי שבת בשבתו אף על פי שאתה שכיר שנה הועיל התנאי לענין לעבור על בל תלין פעולת שכיר שאם לא התנית עמה כלום אלא ששכרוך לשנה לא היו עוברין על ב"ת אלא לסוף השנה דק"ל (ב"מ ס"ה ע"א) דשכירו' אינה משתלמת אלא לבסוף ותנן בפ' המקבל (ק"י ע"ב) שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע יצא ביו' גובה כל היום וכו' ועכשו שהתנית עמה' שיפרעוך מדי שבת בשבתו יש לך דין שכיר שנה לענין שאין יכולין לחזור בהם שאין ב"ה יכול לחזור בו באמצע זמנו ויש לך דין שכיר שבת לענין שאם עבר השבת ולא פרעוך אחר שתבעת שכירותך הם עוברי' בלאו דלא תלין ועשה דביומו תתן שכרו ומכאן ואילך הם עוברים בכל יום משום בל תשהה שנאמר אל תאמר לרעך לך ושוב וכדאיתא התם בפרק המקבל (ק"א ע"א).

וכתב על זה כנסת הגדולה של"ט הגהות הטור ז' ונראה דה"ה איפכא, אם השכיר יום התנה בעל הבית עמו שלא לתת שכרו אלא לסוף שבוע, או שכיר שבת לסוף החודש, או שכיר חודש לסוף שנה, אינו עובר בכל תלין אלא כשעבר זמן התנאי.

סעיף ו

ללמוד:

סמ"ע אות י', כל זמן שהטלית ביד האומן כו'
 סמ"ע אות י"א, משום כל תלין כו'. כן הוא שם
 סמ"ע אות י"ב, שקבלנות היא כשכירות. כתב כן
 ש"ך א', שקבלנות היא כו' – בסמ"ע כ' הטעם
 פתחי תשובה ב', שהטלית ביד האומן אינו עובר – כתב
 הסמ"ע
 פתחי תשובה ג', שקבלנות היא כשכירות – עיין בקצוה"ח

סעיף ו: נתן טליתו לאומן לתקנה בקבלנות, וגמרה, כל זמן שהטלית ביד האומן אינו עובר. נתנו לו אפילו בחצי היום כיון ששקעה עליו חמה עובר משום כל תלין (ויקרא יט, יג), שקבלנות היא כשכירות לפורעו בזמנו.

A kablan (independent contractor) that repairs an item must also be paid on time. However, there is a basic difference as far as the required timeframe. A laborer who is paid for his time (i.e he is paid an hourly/ daily/ weekly/ monthly rate) must be paid when the job ends. In contrast, by an independent contractor who receives a set fee for performing a task, the obligation only begins when the item being repaired is actually returned to the owner. It is irrelevant when the actual work was completed; only upon the delivery/pickup of the item does the timeframe for Bal Talin begin, and the owner must pay before the end of the day or night that he received the item.

Think about it!

A drycleaners must be paid within the day or night after pickup or delivering the clothing, regardless of when the actual cleaning was done. Therefore, if you are unable to pay the cleaners, by simply not picking up the item, you will avoid violating Bal Talin. Mishna Berura (242 in Biur Halacha) adds that even if the dry cleaners is prepared to deliver the clothing to the customers, if the customer refuses delivery, he will not violate Bal Talin. See however Aruch Hashulchan (339:8) that disagrees.

סעיף ו

This halachah applies only to a contractor who is repairing a client's item. However, a craftsman that creates a new item from his own materials (i.e. a custom-made suit) would not be subject to Bal Talin, as we view the transaction as a sale of the final goods, as opposed to wages (Toras Emes 119). Thus if a customer provides a tailor with the cloth and hires him to make a suit, Bal Talin would require the customer to pay within the day or night of receiving the finished suit. In contrast, if the tailor provided the cloth as well, the transaction is classified as a sale, which is not subject to Bal Talin.

עכ"פ חפץ שימשכננו בשכרו ואם האומן רצונו להחזיר לו החפץ ולקבל שכרו והוא אינו רוצה לקבלו ויש לו מעות נראה דעובר.

שו"ת תורת אמת סימן קיט

על ראובן שצוה לסופר שיכתוב לו כתובה והסופר כתבה וחתמה ועדין היא בידו ולא רצה לפרוע לו דמי הכתיבה אי הויא בעליתו בעילת זנות ואם עובר אם אינו נותן לו שכרו בו.

תשובה הנה באמת להפצרת השואל אני מוכרח להשיב לשאלותיו כי הנה אני טרוד כעת ולכן אשיב בקצרה ואומר כי הנה באמת פשיטא ופשיטא שאין ממשות בדברי השואל לענין בעילת זנו' דמהיכא תיתי שתהיה בעילתו בעילת זנות שהרי הכתובה היא כתובה וחתומה ואף על פי שנשארה ביד הסופר אין כאן שום איסור מענין הבעילה. מצות עשה ליתן שכר השכיר כו' אבל מצד השכירות נראה שיש איסור בדבר והוא שהרי מצות עשה ליתן שכר השכיר בזמנו שנאמר ביומו תתן שכרו ואם אחרו לאחר זמנו עובר בלא תעשה כו' וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל פי"א מה' שכירות. ועוד כתב שם כל הכובש שכר שכיר כאלו נטל נפשו ממנו שנאמר ואליו הוא נושא את נפשו ועבר בד' אזהרות ועשה עובר משום בל תעשוק ומשום בל תגזול ומשום לא תלין פעולת שכיר ומשום לא תבא עליו השמש ומשום ביומו תתן שכרו. וכבר נודע גם כן דאפשיטא בפרק המקבל שהקבלנות הוא כשכירות ואם כן נראה דאף על גב שהסופר אינו שכיר עם כל זה לכאורה נראה דקבלן מיקרי וכיון שכן נמצא שכל עת

מראי מקומות

ביאור הלכה סימן רמב

לכבר וכו' - ואם יש לו רק מעט מעות ובא שכיר לתבוע עבור פעולתו שגמר לו היום [דאם גמרו מאתמול אין עליו רק איסור דבל תשהה וכמבואר בח"מ והוא כשאר בע"ח דעלמא אך בת"ח יש לעיין עיין יומא פ"ז ה"ד ח"ה וכו'] נראה דצריך ליתנם להפועל כדי לקיים מה שכתוב ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש אף שע"ז לא ישאר לו במה לענג השבת או שיפייסנו שיתרצה להמתין עד אחר השבת דחייב תשלומי שכיר בזמנו הוא מדאורייתא וזה הוי רק מדברי קבלה. ואפילו להפוסקים דזה ג"כ הוי מדאורייתא וכמו שכתבנו במ"ב שם הוי עשה ולא תעשה ולא אתי עשה ודחי לא תעשה ועשה [יבמות כ"א] וזה לא מיקרי כתבעו ואין לו דאינו עובר בבל תלין. וכן דברינו הוא דוקא אם כבר הביא הפועל לבית בעה"ב וקבל ממנו דאל"ה יש לבעה"ב עצה אחרת שלא לקבל ממנו ואינו עובר אפילו אם אמר לו הפועל בא וטול החפץ ממני ואיני רוצה לעכבו תחת השכירות וכמו שכתוב בשטה מקובצת בב"מ דף קי"ב בשם הר"ר יהונתן ע"ש:

ערוך השולחן חושן משפט סימן שלט ח'

אבל בשכיר או שכבר מסר לו החפץ וחייב לשלם אם יש לו מעות אינו מועיל משכון דהא טעמא דשכיר מפורש בקרא מפני שאליו הוא נושא את נפשו שזה העני צריך לאכול ומה יעשה בהמשכון ועד ששיגי עליו מעות ירעב וכיון שיש לו מעות מזומן חייב ליתן לו ואם אין לו מעות יתבאר דאינו עובר ואפשר דגם בכ"ה ג' מחוייב ליתן לו

סעיף ו

שאינו פורע לו עובר על האיסורים הנזכרים לעיל. ואף על גב דאמרינן התם בגמרא תנו רבנן ממשמע שנאמר לא תלין פעולת שכי' אתך איני יודע שעד בקר מה תלמוד לומר עד בקר מלמד שאינו עובר אלא עד בקר ראשון בלבד כו' דמשמע שאחר שעבר הזמן אינו עובר כלל הא ליתא דהא אמרי התם בתר הכי מכאן ואילך מאי אמ' רב עובר משום בל תשהה אמר רב יוסף מאי קראה אל תאמר לרעך לך ושוב כו'. וכן כתב שם הרמב"ם ז"ל פ"י מה' שכירות וז"ל המשהה שכר שכיר עד אחר זמנו אף על פי שכבר עבר בעשה ובלא תעשה הרי זה חיי' ליתן מיד וכל עת שישהה עובר על לאו של דבריה' שנאמר אל תאמר לרעך כו'. א"כ הרי לך שבכל עת ועת יש איסור בדבר.

אלא דמ"מ נראה שיש להתיישב היטב דסופר זה מה איסור יש בו שהרי הוא אינו שכיר יום כמו שהוא פשוט וגם קבלן נמי נראה דלא הוי שהרי הקבלן הוא שמקבל הדבר או הכלי מיד בעה"ב והוא מתקנו באופן שהוא אין לו בעצמות הכלי שייכות בו ולכן נקרא קבלן. אבל בנ"ד שהנייר והכתיבה היא של הסופר עצמו דילמא לא מיקרי קבלן רק מוכר ודמי למוכר חפץ לחברו ולא פרעו דהויא הלואה ואינו עובר משום דיני שכירות וקבלנות.

ונראה לי שיש סיוע לחילוק זה מדאמרי' התם בפ' המקבל בעו מיניה מרב ששת קבלנות עובר עליו משום בל תלין או אין עובר משום בל תלין. אומן קונה בשבח כלי והלואה היא או אין אומן קונה בשבח כלי ושכירות היא כו' ואף על גב דאפסיקא הלכתא דאין אומן קונה בשבח כלי מ"מ היינו באומן שאין לו כלום בכלי אבל באומן שהכלי עצמו הוא שלו נראה דודאי נאמר דמי למכר וק"ו ממאי דהוה ס"ד דאומן קונה בשבח כלי דה"א דהויא הלואה וכדפרש"י ז"ל אומן קונה בשבח כלי וזוכ' במה שהשביחו ומשו' קבלנותו יוצא לו כשמחזירו לו הרי הוא כמוכר לו שבח שהיה לו בתוכו הלואה היא ולא שם שכירות עליה כו' א"כ מכ"ש היכא שהכלי עצמו הוא שלו דהוי מכר והלואה ואין לו שם שכירות וקבלנות א"כ זה הסופר נראה שאינו עובר החתן עליו לא משום שכירות ולא משום קבלנו'. וראיתי להרא"ש זכרונו לברכה בסוף כלל ק"ד שכתב וז"ל ילמדנו ראובן הלך לאומן ואומר לו עשה לי כך וכך הלילה ואקחנו למחר והוא עשה אותו דבר ולמח' הלך לו ואמר לו טול הפעולה שאמרת לי לעשו' שאם לא תטלנה תפסד וראובן אמר לי כבר לקחתיה מאחר.

תשובה על מעשה האומן חייב המצוה לפרוע לאומן כל ההפסד משום דינא דגרמי מידי דהוה אהלכו חמרי ולא מצאו תבואה פועלים ומצאו שדה לחה נותן להם שכרן משלם שעל ידו הפסידו מלאכת היום והכא נמי על פי דבורו הפסיד ע"כ. הרי לך דהרא"ש ז"ל מיירי בפועל שהכל שלו דומיא דסופר ולא הזכיר שום איסור רק חיוב דינא דגרמי דמשמע דלא מקרי קבלן.

ועוד נראה לומר דב"ד ליכא שום איסור שכירות וקבלנות מטעם אחר אפי' אי חשבינן ליה קבלן והוא דתניא התם בגמרא וכתבה הרמב"ם ז"ל שם בפ"א וז"ל נתן טליתו לאומן יגמרו והודיעו אפילו אחרי עשרה ימים כל זמן שהכל ביד האומן אינו עובר נתנו לו בחצי היום כיון ששקעה עליו חמה עובר כו' הרי שכל זמן שהכלי ביד האומן אינו עובר. ואם כן כיון דבגדו דידן לא רצה הסופר לתת לו הכתובה אם כן אין החתן עובר לא משום שכיר ולא משום קבלן כל זה נראה בנדרון דידן להליץ בעד החתן שלא יעבור משום איסור. ומכל מקום פשיטא שהסופר יכול להוציא מידו מטעם שכיר או קבלן וכמו שכתבתי בשם הרא"ש ז"ל. נאם הקטן אהרן ששון.

סעיף ז

ללמוד:

ב"מ ק"י ע"ב, תנו רבנן האומר לחבירו עד קי"א ע"א א' אמר
רבה בר רב הונא'
תוס', ד"ה 'אמר ליה'
שו"ע ז'
ש"ך ב'

Bal Talin applies only to workers hired directly by the employer. If however, an intermediary hired the workers on behalf of the employer, the wages would not be subject to the laws of Bal Talin. See Tosphos Rid and Rashash Bava Metzia 111a for a discussion of why the concept of שליח של אדם כמותו does not apply.

סעיף ז: האומר לשלוחו: צא ושכור לי פועלים, ושכרם ואמר להם: שכרם על בע"ה, אין שום א' מהם עובר על כל תלין (ויקרא י"ט, יג), ומיהו בע"ה עובר משום אל תאמר לרעך לך ושוב (משלי ג, כח). אם אינו טרוד ומכוין לדחותם. ואם לא אמר: שכרם על בע"ה, אפילו לא אמר להם שכרם עלי, אלא שכרם סתם, הוא חייב בשכרם, לפיכך הוא עובר משום כל תלין (ויקרא י"ט, יג). הגה: מיהו אם הפועלים יודעים שאין המלאכה שלו, אין השליח עובר בסתם (טור ס"ז בשם הרא"ש שהיה האומר בן לדעת הרמ"ה).

Think about it!

Shareholders or investors in a company would not violate Bal Talin if the company fails to make payroll, since the employees are hired by a manager and not directly by the investors. The same holds true by a private company, provided that the owner did not directly hire the employees.

An intermediary that hired workers is not subject to Bal Talin either, provided that he disclosed that he was merely acting as an agent, or if the workers were aware that the work was not for the intermediary. If however, the intermediary hired workers without disclosing that he was not the principal, he is liable for their wages and would be subject to Bal Talin.

סעיף ז

Think about it!

A CEO or manager hired to run a company would generally be exempt from Bal Talin, since it is widely known that he is only acting on behalf of the owners. There is however, another issue that must be addressed. A CEO generally has full discretion to disburse payroll. Perhaps the exemption of Bal Talin applies only to an agent, since he does not have the ability to pay out the employer's funds. Perhaps a CEO that has the ability to disburse payroll if he chooses to do so should be subject to Bal Talin? Ahavas Chesed 10:4 rules that an Aputrapus, a guardian that manages the affairs of an orphan, would violate Bal Talin if he fails to pay the employees on time. This may apply to any CEO that has control over company funds. See however, Mishnas Rav Aharon 2:73-3 that writes that a CEO or manager does not violate Bal Talin since Bal Talin applies only by withholding for yourself the wages that are owed to the employee; since the manager does not own the funds in the company account, he does not violate Bal Talin even though he has complete control over payroll.

If the company does not have funds available for payroll, it is certainly not the manager's responsibility to pay from his personal money, and Bal Talin would not apply.

Although a worker hired through an agent is not subject to Bal Talin, Aruch Hashulchan 339:9 writes that if a married woman hires a worker on behalf of her husband, the husband is subject to Bal Talin. See however Ahavas Chesed chapter 9 note 10 that is unsure.

In any case where Bal Talin does not apply, there is a less severe prohibition (מדברי קבלה) of "אל תאמר לרעך לך ושוב ולמחר אתך". This applies whenever one pushes off payment without justification. Tosfos Bava Metzia 111a points out that there is a critical difference between the prohibitions of אל תאמר and Bal Talin. Being preoccupied with other tasks is a valid defense against the prohibition of אל תאמר; if however, the Biblical prohibition of Bal Talin applies, one would be obligated to stop what they were doing in order to avoid violating Bal Talin.

סעיף ז

מראי מקומות

תוספות רי"ד מסכת בבא מציעא דף קיא עמוד א

לא צריכא דא"ל שכרכם על בעל הבית. פי' ואפ"ה בעה"ב פטור ואף על גב דאיהו אמר לשלוחו צא ושכור לי פועלין וקי"ל בכל התור' שלוחו של אדם כמותו, וטעמא דמילתא דכי חזו פועלין לבעה"ב כד מוגר להו סמכו דעתייהו דלפרעינהו ביומי', אבל כי לא חזו לי' לא סמכו דעתייהו דלפרעינהו דאע"ג דאמר להו שכרכם על בעה"ב וסמכו עליו, נהי דסמכי עליו' דלפרעינהו אבל לאלתר לא סמכו דעתייהו ומש"ה אינו עובר:

רש"ש מסכת בבא מציעא דף קי עמוד ב

שם האומר לחברו צא שכור לי כו' זה לפי שלא שכרן. ק"ל מדוע לא נאמר שלוחו ש"א כמותו וזה ודאי אין סברא לומר דאם יעבור המשלח א"כ הוה כמו שליח לד"ע דא"כ במקדש אשה ע"י שליח ואח"כ בא על אמה או בתה וכן כשהיא עשתה שליח לקבל קידושיה ואח"כ זינתה נימא ג"כ אשד"ע אלא ע"כ דאזלינן בתר ההיא שענתא דשליחות דלא היה עדיין עבירה ולדעת מהרי"ט שאין אדם יכול לעשות שליח להקדיש דדבור של הקדש מילי נינהו ולא מימסרין לשליח הובא דבריו בנו"ב מ"ת חלק יו"ד סי' קמ"ז הוה א"ש דהכא נמי אין כאן כי אם מילי אבל כבר מחו לה במאה עובלי הרב מוהר"ש לאנדא שם ובתשו' שיבת ציון סימן צד וצה ואולי כיון דפועל יכול לחזור בו (עי' ש"ך סימן של"ג סק"ד) לא שייך שליחות בזה לכ"ע דהוה כמילי דכדי:

משנת רב אהרן ח"ב ע"ג ב'

מ"ש עוד דכיון דעל הגזבר לשלם, פעולתו אצלו קרינא ביה, אחרי דאין אחר שישלם, אינו נראה כלל. דגדר פעולתו אצלו היינו שנשאר אצלו שכר פעולתו, אבל כאן הלא אינו בעל הממון ולא נשאר אצלו הממון, דמה שמעכב הלא שייך להקדש. ואף אי גזבר הוא כבעלים (עי' ירושלמי תרומות פ"א), היינו שיכול לעשות חלות כמו הבעלים, דידי כיד ההקדש, אבל אין לו שייכות להממון בעצם וליכא שכר הפעולה אצלו. ומה שמחויב

ליתן לו, היינו ממון ההקדש בשביל חיוב ההקדש בחור מפקח על עניני ההקדש, וכיון שאם מעכב נשאר השכר אצד ההקדש, ל"ש כלל לכל תלין, ולכן אף אי גזבר הוא כבעלים אינו עובר. הגע עצמך אם יתפטר הגזבר ממשרתו הלא יפטר מכל תלין, דעליו בעצמו אין שום חוב ועל ההקדש הרי אינו בעלים, שוב נמצא דאין עליו חיוב בעצם, רק בשביל שצריך לנהל עניני ההקדש, ולא חיוב הפעולה. ועוד דבעינן דהחיוב ימשך מכח השכירות וכאן אין השכירות מחייבתו, דאם ימסור הגזברות לאחר הלא יפטר ויצטרך לשלם השני רק מה שההנהו הגזבר, ומצד השכירות נתחייב ההקדש בלבד, וכ"ז ברור.

ערוך השולחן חושן משפט סימן שלט, סעיף ט

האומר לשלוחו צא ושכור לי פועלים ושכרן ואמר להם שכרכם על בעה"ב אין אחד מהם עובר על כל תלין דהבעה"ב לא שכרם והשליח הרי אמר להם שאין שכרן עליו ומ"מ הבעה"ב כשתובעים אותו ויש לו מעות ואינו טרוד בעסקיו ומדחה אותם מדחי אל דחי עובר על לאו דקבלה אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן כיון דחייב לשלם להם ואם השליח לא אמר שכרכם על בעה"ב אפילו גם לא אמר שכרכם עלי אלא שכרן סתם והוא חייב בשכרן כשלא אמר להם ששוכרן לעשות בשל חבירו כמ"ש בס"י של"ז ולפיכך עובר השליח על כל תלין מיהו אם הפועלים יודעים שהוא רק שליח ואין המלאכה שלו אינו עובר אפילו שכרן סתם דעל דעת כן השכירו א"ע לתבוע מהבעלים וכן אם בניו ובנותיו שכרו פועלים הדין כן מיהו אם אשתו שכרתה פועל עובר בכל תלין דאשתו כגופו דמי [נ"ל]:

סעיף ח

ללמוד:

ב"מ קי"א ע"א, 'אמר רבה בר רב הונא' עד 'וודאי עובר'
 שז"ע ח',
 סמ"ע ט"ז, עבר זמנו אין כו'. בגמרא [ב"מ קי"א ע"ב] ילפינן

סעיף ח: עבר זמנו, אין
 בע"ה עובר משום כל
 תלין (ויקרא יט, יג) ומכל
 מקום חייב ליתן לו מיד,
 ובכל עת שישהה עובר
 על לאו של דבריהם,
 שנאמר אל תאמר לרעך
 וגו' (משלי ג, כח)

The laws of Bal Talin require the employer to pay a worker within the first day or night in which the work was completed. If the employer misses this timeframe and violates Bal Talin, additional delays would not be subject to Bal Talin. The prohibition is only violated once per paycheck. Nevertheless, the less severe prohibition of אתן לך ושוב ולמחר אתן will apply to any further delay.

Even in circumstances in which the employer was exempt from Bal Talin on the day the job was completed, one would not violate Bal Talin by further delaying payment. For example, if the worker did not ask for payment when the job was completed, Bal Talin would not apply, even if he requests payment the next day. Of course the obligations of אתן לך ושוב would still apply.

Think about it!

Because Bal Talin only applies to the first pay period, if one owes wages to two workers, one that worked today and the other that is owed wages from a previous job, the current worker has priority in halacha if there are not enough funds to pay both. The reason is that neglecting to pay the current worker will violate Bal Talin, while further delaying wages that are already past due only violates Al Tomar (since Bal Talin only applies to the first day that the wages are due)- therefore, in order to minimize the prohibitions, the current worker is paid first. (Ahavas Chesed Chapter 10:11). If there are multiple workers that are owed current wages, the employer must evenly divide the available funds among the workers. (although see Ahavas Chesed for exceptions to this halacha)

סעיף ט

If the employee is aware that the employer generally does not have funds available to pay the wages until a specified date, Bal Talin would not apply. Alternatively, if the norm is to delay payment until the employer and employee make an accounting of the amount owed, Bal Talin would not apply. Accepting a job from such employers is an implicit waiver of the right to immediate payment.

If the employer delays payment past the (already delayed) specified date that he generally obtains funds, Bal Talin will still not apply, as per the previous Sif.

סעיף ט: שכיר שמכיר בבעל הבית שאין דרכו להיות בידו מעות אלא ביום השוק, אינו עובר בבל תלין (ויקרא יט, יג), ויז אפילו יש לו מעות; ומיום השוק ואילך, אם אינו נותן לו עובר משום אל תאמר לרעך וגו' (משלי ג, כח). הגה: זה"ה הני שאין דרכו לשלם עד שיחשבו עם הפועלים, אינם עוברים (יח) עד שיחשבו עמהם (נ"י פרק המקבל).

Think about it!

A company that always pays its employees on the first of the month for the previous month will not violate Bal Talin if they delay payment. Although the halachic time for payment is the last day of the month, accepting a job with the understanding that payroll is processed the first day of the next month is an implicit waiver of the right to timely payment. As mentioned in the previous Sif, once the parties waive Bal Talin and agree to wait until the next day, Bal Talin will not apply to further delays.

סעיף י

ללמוד:

סמ"ע אות י"ט, אלא אם כן תבעו בו. הכי דרשו
 סמ"ע אות כ', או שתבעו בו' או שהמחהו בו'. דרשינן
 סמ"ע אות כ"א, ומכל מקום אם רעה השכיר. פירוש
 ופתחי תשובה ז', לא תבעו – כתב בספר שער משפט
 פתחי תשובה ח', או שתבעו ולא היו לו מעות – ובשו"ע
 פתחי תשובה ט', וקיבל עליו ליתן לו – עיין בב"י

Bal Talin applies only if the employee actually demands payment from the employer. If however, the worker does not request payment within the day or night that the job was completed (which is the timeframe for Bal Talin), Bal Talin will not apply. The Chofetz Chaim (9:32) asserts that this exemption is limited to an employee who voluntarily chooses not to request payment. If however, the employee tries to request payment but is unable to reach the employer, Bal Talin will apply.

סעיף י: אין בע"ה עובר משום בל תלין (ויקרא יט, יג), אא"כ תבעו השכיר; לא תבעו, או שתבעו ולא היה לו מעות ליתן לו, או שהמחהו אצל שולחני ליתן לו וקבל עליו ליתן לו, אינו עובר, אפילו אין לבע"ה ביד שולחני כלום. ומכל מקום אם רעה השכיר לחזור בו שלא לקבל מהשולחני אלא מבעל הבית, הרשות בידו. הגה: ואם קנו מידו, לא יוכל לחזור בו (הרא"ש שם וטור וע"ל ר"ס ע"א).

Think about it!

Many employees are paid automatically each month via direct deposit. Such workers may presume that the funds are being deposited into their accounts, and will therefore not specifically ask their employer for their wages. Does Bal Talin apply to their wages? See Pischey Choshen (chapter 9 note 35) that raises the question. See also Tosfos Yom Tov Bava Metzia 10:5 that if an employer misleads the employee into believing that he was already paid, and the employee does not request payment because of that belief, the employer will violate Bal Talin.

Another exception to Bal Talin is that an employer that does not have the funds available to pay his employees does not violate Bal Talin. Bal Talin is when the employer withholds for himself the funds owed to employees; an employer that has no cash is not considered withholding it for himself and would not violate the prohibition. This applies only when the employer has absolutely no funds available. If however, he has even a portion of the amount owed, he must pay it to the employees to avoid violating the prohibition.

Although an employer that has no money does not violate Bal Talin, the Arizal writes that it is commendable to borrow funds in order to pay your workers on time. See also Minchas Pitim that one is obligated to liquidate inventory to meet their Bal Talin obligations, provided that doing so will not cause a significant loss.

Think about it!

The halacha is that a person is obligated to give up all of his money to avoid violating a **איסור לאו**, a negative prohibition. Applying this concept to Bal Talin should require an employer to absorb a loss of any magnitude in order to pay his workers on time? Imray Binah Dayanim 19 suggests that the obligation to incur any loss to avoid violating a negative prohibition does not apply to mitzvos that are **בין אדם להבירו**, but only to **מצוות בין אדם** **למקום**. See also Mutzal Miesh 45 for an alternate explanation. See also the commentary of Rav Akiva Eiger and the Pischey Teshuva Yoreh Deah 157 regarding passive violations.

If there is an agreement that payment will be made by a third party financier, the employer will not violate Bal Talin if that third party fails to make timely payment. See Nachlas Tzvi for a discussion about who must be party to this agreement.

Bal Talin applies to partial payments as well. An employer who pays his worker most of his salary but withholds a small amount, will violate Bal Talin (Ahavas Chesed 9:10)

Think about it!

Clients often withhold the last payment from a contractor until a few weeks after the job was completed in order to insure that any defect or issue that arises will be promptly repaired. However, once the job is fully completed, the contractor is halachically entitled to payment in full for his labor. Delaying payment on a portion of the wages, even if done with to gain leverage and ensure future repairs, would violate Bal Talin. If however, the client informed the contractor of his intentions before hiring him, or if it the industry norm to withhold the last payment, Bal Talin would not apply.

סעיף י

מראי מקומות

תוספות יום טוב מסכת בבא מציעא פרק י משנה ה

הוא עובר בבל תלין דכיון שזה שלא תבעו היה על ידי שהיה סובר שכבר קבל שכרו. ואין זה בכלל לא תבעו אינו עובר עליו דמשנה י"ב פרק דלעיל

מנחת פתים של"ט י משמע אף שהיה לו שזה כסף ליתן לו אינו עובר וע' במנ"ח מ"ע ר"ל שהחינוך וריטב"א חולקים ע"ז וסוברים שבאם יש לו אוכלין וכדומה שעומד למכירה ולא יפסד הרבה במכירתם מחויב למוכרם תיכף וליתן לו יעו"ש.

סעיף י"א

סעיף י"א: דיני שכיר
שנשבע ונוטל, נתבאר
בסימן כ"ט.

עיונים

במשלם מקצת

– עיין ערך ש"י לסעיף י' ד"ה ואם, (השני) דאם יש לו הרבה פועלים חייב לעשות כפי המבואר בסימן ק"ד סעיף י' ליתן בשוה, ואם לא עשה כן עובר.

בספק, ביורש (האם גדרו איסור או זכות ממון)

– עיין ערך ש"י סוף סימן של"ז דבספק חיוב דביומו תתן שכרו חייב להחמיר כשאר ספק דאורייתא ואינו כספק גזל, ועיין לב"ח ריש סימן של"ט וצ"ב, ועיין ש"ך יו"ד סוף סימן קע"ז [האם רבית הוא ספק ממון או איסור]. – ומכל מקום נראה דבנסתפק לו האם נתחייב לפועל סכום זה הוא בכלל ספק גזל ואינו חייב לשלם עד שיברר הספק, ועוד עיין לקמן סעיף י' ד"ה יש לו.

יודע שלא יהיה לו לשלם בזמן

– ועיין אהבת חסד פרק י' סעיף י"ד שאם יודע שלא יהיה לו לשלם בזמנו אסור לשכור.

פועל עני ועשיר

– עיין ב"מ קי"א ב' לענין פועל עשיר, ובזוהר קדושים מפורש שאין הברל בין פועל עני או עשיר, אבל חייב להקדים העני כמבואר בגמרא הנ"ל. ועיין אהבת חסד פרק י' סעיף ח' ובנה"ח שם בבא העשיר קודם האם ימתין לתת לעני, ועוד עיין שם פרטי דין בזה.

קטן

– עיין אהבת חסד פרק ט' סעיף ה' שעובר בפועל קטן ובנתה"ח ט"ז האריך להוכיח כן על פי המב"ם שעירות פרק י"א הל' ו', ועיין שו"ת הרשב"א חלק ג' צ"ט שמפורש כך, ועיין פרטי דין למי שייד השכר בסימן ע"ד.

גר תושב, נכרי, מומר

– עיין בסוגיא הנ"ל לענין גר תושב דאינו עובר, אבל בספר המצות לרמב"ם ע' כתב דעובר אף בנכרי, ועיין ברמב"ם ריש פרק י"א מהל' שכירות, ועיין בחינוך תקפ"ח שכתב בגר תושב, ועיין בזה במנ"ח מצוה ר"ל ס"ק ו' ובהגהות המהדיר שם, ועיין תשורת ש"י חלק ב' פ"ו שמסתפק במומר, ועיין יו"ד סימן קנ"ט בנה"כ על הש"ך ס"ק ו' במומר בזה"ז, ושבילי דוד סימן רכ"ז אות ח'.

מאירת עינים

חשן משפט שלח-שלט הלכות שכירות פועלים

מאירת עינים

מין שכבר נתחייב במעשר. פירוש, ואין דומיא דדיש ופעולת כרס וקמה בעיניו, דכל אלה לא נגמרו עדיין למעשר, וכמ"ש לעיל סימן של"ז סק"א: [י] מביא מעט מאותו מין כו'. וזמנו זשק ושק תולה צלוארה דלז לית זה משום מראית עין, דהרואה תחילת התסימה (גראה) [י"א] שג"כ נותן מן הצלוארה לאכול,

ומי שיצוא אח"כ יאמר בלבו כבר אכלה מהשק כל שצעה ושאתר שעה יחזור וימלאנו מאותו המין שמאכל ממנו, ולכן דייק הגמ' [ב"מ ז' ע"א] והטור [סעיף י"ב] ומור"ם ז"ל וכתבו ותולה צלוארה: סעיף ט' י"ח פקיעי עמיר כרי ש"א תאכ"ל כו'. דנרס הללו הן דומים למ"ש הטור והמחבר בסיומן של"ז [טור סעיף י"ג-י"ד ומחברן סעיף ט"ו רש"י פועל לעבול פתו צ"ר כו' ורש"י בעל הבית להשקות את הפועל יין כדי שלא יאכל ענבים הרבה כו', והטעם כתבתי שם [סקל"ב] דלאצטורי גברא לית ציה איסור, ע"ש: [י] ורש"י בע"ה הפרה להרעיבה. עיין מה שכתבתי בסוף סימן של"ז סעיף י"ט [סקל"ט] לישב דלא תיקשי מהא למה שכתב שם דלא ירעיב ויסקנן ענמו כו', ע"ש:

סימן שלט סעיף א' אן מצוה דתת שכר שכיר בומנו כו'. ילפינן לה [ב"מ ק"א ע"א] מדכתיב [דברים כ"ד ט"ז] לא תצוא עליו השמש. ובסיומן [סעיף ב'] יתבאר להכובש שכר שכיר עובר בתמשה לאוין, מ"מ לא כתבו הרמב"ם [פ"א משכירות ה"א] והטור [סעיף א'] והמחבר כאן אלא דעובר בלאו, משום דלאוין לאוין אינו עובר אלא"כ אין דעמו לשלם לו כלל,

משא"כ בלאו דלא תצוא כו' דעובר מיד שעבר זמנו אף שדעמו לשלם לו. ולא אכעיר שז"ש ששינה לשון הרמב"ם והטור והמחבר וכתב ז"ל, מנזת עשה ליתן שכר שכיר בזמנו דכתיב [ויקרא י"ט י"ג] לא תעשוק כו'

הגה [ש"ע] שיש עוררין שהשכיר צמים ומייצטין אותן בתנור ואחר כך דשין אותן צפרות להסיר קליפותיהן אין זהו משום בל תחוסם [ש"ס] שכבר נתחייב צמער אצל משום מראית העין שלא יאמרו שחוסם פרתו "ומציא מעט מאותו המין ותולה צלוארה שמאכל ממנו.

ט [י"ד] קראי השוכר להאכילה [י"ה] פקיעי עמיר [פ"ד] פירוש אגודות קש של שבילים שנדושו. רש"י [ט"ו] כדי שלא תאכל הרבה מהדיש [י"ה] ורש"י בעל הפרה להרעיבה כדי שתאכל הרבה מהדיש.

סימן שלט

לתת שכר אדם בהמה וכלים בזמנו ומתי זמנו

ובו י"א סעיפים

א א"מ מצוה לתת שכר שכיר בזמנו ואם אחרו עובר בלאו [י"א] אחד שכר אדם או בהמה או כלים אבל על שכר קרקע [י"ב] יש מי שאומר שאינו עובר.

ב ז' כל הכובש שכר שכיר [כ"א] לוטל נשמתו [י"ה] ועובר בהמשה לאוין ועשה.

צינונים ומקורות (ג) טור סעיף י"ג, וכן פירש רש"י ב"מ פ"ט ע"ב ד"ה המרכסות. (ד) רמב"ם שם פ"ג משכירות דין ו'. (טו) ב"מ ז' ע"ב ד"ה פקיעי עמיר. סימן שלט (ז) טור סעיף ז' בשם הרמ"ם. (ז) ממנהירות של"ד ובאר הגולה.

עד ואם אחרו עובר * בלאו דכתיב זה כמו שיתבאר לפנינו. ולא דק, דבעל הבית שאינו נותן צמנו ודעמו ליתן לאחר זמנו, אינו עובר משום לא תעשוק, אלא משום לא תצוא עליו השמש. וגם לא דק לחלק בין הא למ"ש בסיומן: [ב] אחד שכר אדם כו'. ילפינן לה [שם ק"א ע"ב]

מדכתיב [דברים כ"ד י"ד] לא תעשוק שכיר עני ואציון מאחריך מגרך אשר בארץ צעריך, מדכתיב לא תעשוק שכיר כו' אשר בארץ, ילפינן שעל כל אשר בארץ חייב, על שכר אדם או בהמה או כלים. מיהו על שכר * קרקע כתב הטור [סעיף ב'] בשם הרמ"ם [והוא היש מי שאומר שכתב המחבר] דאינו עובר, דדשינן אשר בארץ ולא ארץ ממנו: סעיף ב' [ג] כאילו נוטל נשמתו. ילפינן לה בגמרא [ב"מ ק"ב ע"א]

מדכתיב גבי שכירות [דברים כ"ד ט"ז] כי אליו הוא נשאל את נפשו. ופליגי בגמרא, חד אמר נפשו של נגזל וחד אמר נפשו של גזלן, ובפרישה [סעיף ג'] כתבתי ראיות דכל אחד, ועיין פרישה מה שכתבתי מזה: [ד] ועובר בהמשה לאוין ועשה. בגמרא [שם ק"א ע"א] מני לכו, וכן, לא תגזול [ויקרא י"ט י"ג] [דלגופא לא איצטריך דליף מריצית ואונאה, ע"ש צריש פקח איוזו נשך [ס"א ע"א]], לא תעשוק שכר שכיר [דברים כ"ד י"ד] ולא תעשוק את רעך [ויקרא שם], לא תלין [שם], לא תצוא עליו השמש [דברים שם ט"ז], ועשה דימומו תתן שכרו [שם]. ואע"ג דקתנס כתיבי בשכיר יום וקתנס בשכיר לילה וכמו שיתבאר [בסעיף], מ"מ ס"ל להרמב"ם [פ"א משכירות ה"ב] והטור [סעיף ג'] והמחבר שכתבו דעובר בתמשה לאוין [ומשמע דעובר ממש בהן (צ"ל) [בכל] איסור שכר שכיר], דכיון דשם שכירות חד הוא נחייב גם בשכיר יום אמה שנאמר בשכיר לילה וכן איפכא, וכן כתב צ"ח [שם], עיין פרישה [שם]:

ביאור הגר"א

סימן שלט סעיף א' א. אבל כו'. מדפרט להנך [ב"מ ק"א ע"א] ולא יליף אלא הנך [שם ע"ב], וע"ש ל"א א' שהנריך קרא לקרקעי: (ליקוט) אבל על כו'. עיין צ"ח הגולה [אות ג']. והוא תמוה, דהוה אלוה דת"ק דכתיבתא [שם ק"א ע"ב], אכל תנא דתמני' [שם ע"א] לא יליף שכיר שכיר וליף מאתך כל שפעולתו אתך [שם ע"ב], ואף קרקע נמשמע, וק"ל כמתני' כמ"ש בפ"ד דינמות [מ"ז ב'], וכן פסק הרמב"ם [פ"א משכירות ה"א]. ואף לתנא דכתיבתא, למעט מנארץ קרקע אינו מוכרת, וז"ע [ע"כ]: (ליקוט) יש מי כו'. וכן משמע צירושלמי שם [ב"מ פ"ט ה"א] בארץ לרבות הבהמה והעבדים צעריך לרבות המטלטלין, משמע דקרקע לא, ולהכי מרבה עבדים, דלא מימא דהוקשו לקרקעות [ע"כ]:

באר הגולה

רבינו מלשון והרכסים לנכסיה [ישעיהו מ' ד'], והרמב"ן ז"ל [שם פ"ט ע"א ד"ה ועוד] מסייעו מהירושלמי פ"ט דתרומות [ה"א], מני [דברים כ"ה ד'] דנישו ולא דרכו. פ. הוא כפירוש רש"י [שם ד"ה המרכסות] ותוס' שם [ד"ה המרכסות], וכן כתב הרמב"ם [בהשגות שם] בשם המפרשים. 5. כן הוא לשון הטור [סעיף י"ב] ושם דכתיבתא [צ"ע ע"א]. אכל לעני"ד לא אמרו תיקון זה שם אלא בשהיא דשה בתרומה ומעשר, אכל בתולין הוא מניחה לאכול, וכן הרמב"ם שם לא העתיקו אלא לענין תרומה ומעשר. ואפשר דש"ח הכא דפיש היזקא דקלופות. סעיף ט' ק. לשון הטור סעיף ט', ברייתא שם דף כ' ע"א [ע"ב]. * [פ"ה] והוא דכתב המחבר בסיומן של"ז סעיף י"ט שלא ירעיב ויסקנן ענמו הפועל וכו', ההם שאני שיעקר מונות שלו יש לו כח מהן אינו מהכרם, והלכך אסור להרעיב נפשו, משא"כ בבהמה דיעקר אכילתה

ושביעמה הוא מהתצואה שאל לזו זה וחסרת לכה. סמ"ע [סימן של"ז סקל"ט].

סימן שלט סעיף א' א. לשון הטור [סעיף א'], ומבואר בתורה [דברים כ"ד ט"ז]. 3. משנה סוף פ"ט דכ"מ דף ק"א ע"א, ושם ע"ב יליף לה מקרא.

ריד שפתי בהן חשן משפט שלט הלכות שכירות פועלים מאירת עינים

סימן שלט סעיף ו' א) שקבלנות היא ב'... כחז הטעם לאין אומן קונה בשבט כלי... ט"ו שס כחזו ב' דעות זוה, ור"י [הובא בטור שם] ס"ל דקונה, היינו משום חשש קדושין חוששין גם לדעת ר"י ומקודשת מספק, אבל לענין ממונה הכריע דלא כר"י, וכן פסק (צ"ח) *צ"ח שס סעיף (ב) [י"ג]. אמנם

ג' איזהו זמנו שכיר יום י"איש לו זמן ליתנו לו כל הלילה לא נתנו לו עובר עליו בבקר משום בל תלין שכיר לילה זמנו ליתנו לו כל היום לא נתנו לו עובר עליו בערב 'אמשום ביומו תתן שכרו. הגה ופועלים דידן שאין עושין מלאכה עד הלילה 'אכיון ששקעה עליו חמה עובר עליו משום זיומו מתן שכרו ואם עשה מלאכה עד הלילה יש לו זמן כל הלילה 'אף על פי שלא שכרו 'אצפירות כן והאין אדעתא דהכי 'אגרייה.

ד' 'שכיר שעות אם כלה שכירותו ביום 'איש לו תשלום כל אותו יום אם כלה בלילה יש לו תשלום כל אותו הלילה. ה' 'שכיר שבת שכיר חדש שכיר שנה שכיר שבוע יצא ביום גובה כל אותו היום יצא בלילה גובה כל אותו הלילה. ו' נתן טליתו לאומן לתקנה בקבלנות וגמרה 'אכל זמן שהטלית ביד האומן אינו עובר נתנו לו אפילו בחצי היום כיון ששקעה עליו חמה עובר 'אמשום בל תלין *צ"ח שקבלנות היא כשכירות לפורעו בזמנו.

ציונים ומקורות (ג) צ"י סעיף ד' בשם נמוקי יוסף פסק המקבל ב"מ ס"ז ע"ב מדפי הרי"ף בשם מוס' ראה תוס' רא"ש ק"י ע"ב ד"ה שכירות. ד"מ ד'. סימן שלט (ו) תוספת מהדורות הסמ"ע ובאה"ג, ועיין בביאור הגר"א סק"ג.

כשכיר שעות או שכיר שנה דכספיים שאחר זה: הן אע"פ ש"א שכרו אדעתא דהכי. פירוש, שכרו לעשות לו כסמס פועלים, והרי פועלים דידן אינן עושין מלאכה עד הלילה: סעיף ד' הן יש לו תשלום ב' אותו יום. פירוש, ולא יותר, כיון דכלה מלאכתו קודם שקיעת החמה חלו עליו האזהרות דזיומו מתן שכרו ולא תבוא עליו השמש. והוה הטעם לשכיר שבת כו' דכספיים שאחר זה: סעיף ו' הן כ"ל זמן שהטלית ביד האומן ב'ו. לאו אינן פעולת שכיר מוטל על צל הצית לעבור עליו, שהרי מופס משלו כנגדו: י"א משום ב' תלין ב'ו. כן הוא שם צברייתא [ב"מ ק"ב ע"א] ובטור [סעיף ה']. וקשה דמשום זיומו מתן שכרו היה ליה למימר. ובפרישה [דרישה שם] כתבתי משום דכיון ששכיר יום אינן עוזרין משום זיומו מתן כו' וכנ"ל [סק"ה] אלא משום כל תלין, משו"ה נקטיה ג"כ כאן, וכאלו אמר חיובא דכל תלין דעלמא הוא חל כאן מיד ששקעה החמה. אבל אין לתרץ ולומר דהרמב"ם והטור ס"ל דהגמ' נקט משום דס"ל דעובר בכל אחד בכל חמשה לאוין וכנ"ל סעיף ב' [סק"ד], ומשו"ה נקט כל תלין לרבותא דאפילו אותו עובר וכ"ש משום זיומו מתן שכרו, דזה אינו, דהא כבר כתבתי [סק"ה] דגם להרמב"ם והטור אינו עובר בחמשתן אלא הכובש שכרו ואין דעתו ליתנו לשכיר כלל, משא"כ כאן דלא איירי בכובש, וק"ל: י"ב שקבלנות היא בשכירות. כתב כן לאפוקי ממ"ד [ב"מ ק"ב ע"א] אומן קונה

ערך לחם

סימן שלט סעיף ג' בסופו. פועלים דידן שאינם עושין מלאכה עד הלילה ומתחילה אדעתא דהכי אגרי להו, כיון ששקעה חמה עובר משום לא תבוא עליו

באר הגולה

סעיף ג' ו. לשון הטור סעיף ד', וכן כתב הרמב"ם שם [פ"א משכירות] דין ב', משנה ובצרייתא שם [ב"מ] דף ק"י ע"ב. סעיף ד' ו. שם [בטור] סעיף ד' ושם [ברוב"ט פ"א משכירות דין ב']. משנה שם [ב"מ ק"י ע"ב] וכדמפרש לה רב שם דף ק"א ע"א, דק"ל [נדה כ"ד ע"ב] הלכתא כרב באיסורי, וכן בהלכות [ב"מ ט"ח ע"א מדפי הרי"ף]. סעיף ד' מ. שם [בטור] סעיף ד' וברוב"ט פ"א משכירות דין ב' ושם במשנה [ב"מ ק"י ע"ב]. סעיף ו' ט. לשון הטור סעיף ה', וכ"כ הרמב"ם שם [פ"א משכירות] דין ג', צרייתא שם [ב"מ] דף ק"ב ע"א.

באר היטב

סימן שלט סעיף ד' א. אותו יום. פירוש, ולא יותר, כיון דכלה מלאכתו קודם שקיעת החמה חלו עליו אזהרות דזיומו מתן שכרו ולא תבוא עליו השמש. והוה הטעם לשכיר שבת כו' דכספיים שאחר זה. סמ"ע [סק"ט]: סעיף ו' ב' כשכירות. לאפוקי

ביאור הגר"א

סעיף ג' ב. ופועלים כו'. כמ"ש כספיים ד' ה': ג. אע"פ שלא שכרו אדעתא דהכי. כן כ"ל, וכן הוא כסמ"ע [סק"ה]. והטעם כמ"ש שם בגמרא [ב"מ ק"י ע"ב] משום דשכירות אינה משתלמת אלא לנסוף, והרי לא נמרו מלאכתן: [ליקוט] אע"פ שלא שכרו אדעתא דהכי. דמ"מ שכירות אינה משתלמת אלא לנסוף אף כה"ג, כמ"ש שם ע"ג א' אמר להו רבא כו' דשכירות כו', אע"ג דלאו אדעתא דהכי אגרי (ע"כ): סעיף ה' ד. [ליקוט] שכיר שבת כו'. דלא כמנתי' [ב"מ ק"י ע"ב] אלא כרב וכמ"ש שם [ק"א ע"א] (ע"כ): סעיף ו' ה. נתן כו'. כרב ששם [ב"מ ק"י ע"א]

פתחי תשובה

לענין איסור בל תלין שהוה איסור דאורייתא יש לחוש לדעת הפוסקים דהו"ל דין תלוש, עכ"ל. ועיין בספר שער משפט [סק"א] שדעתו להחמיר אף בקרקע ממש, לפי דבסמ"ג לאוין קפ"א ובספר יראים מצוה (רס"ג) ופ"ח הביאור לשון התורת כהנים. דאם בשכר הרמע עובר ברל חלו. וכו'

מאירת עינים

חשן משפט שלט הלכות שכירות פועלים

שפתי בהן רמזו

בשנת כלי, דלגייה כשהשכיר עשה השבח לעצמו, וכשח"כ מסר הכלי עם השבח לעצמו הרי הוא כמכר לו הפועל משלו ולא מחשבי הדמים שכן פעולה אלא כהלוואה, קמ"ל דק"ל דאין אומן קונה בשבח כלי והו"ל שכן פעולה לגבי בעל הבית: סעיף ו' יגן אין שום אחד מהם עובר. דהא הבעל הבית לא שוכר, והשליח אין פעולתם עליו אלא אמר להם שבעל הבית ימן להם: ידן ומכוון דרחותו. פירוש, שאינו טרוד אלא מכוון לדמותו: זון מיהו אם הפועלים יודעים כו'. דומיא דהכי כתבו הטור והמחבר גריש סימן של"ז

דברי הטור [כאן סעיף ה' ואה"ע שם] בשם הרא"ש [ב"מ פ"ט סי' מ"ג וקדושין פ"ב סי' י"א] ל"ע וסתרי אהדקי, ודוק, ועיין במפרשים האחרונים [דרישה שם אות ל"ח ובי"ח שם]. ולעיל סימן ש"ז סעיף ז' [סק"ג] כמנתי דהן דהכא מיירי אפילו למ"ד אומן קונה בשבח כלי, ע"ש:

ז' האומר לשלוחו צא ושכור לי פועלים ושכרם ואמר להם שכרם על בעל הבית י"א אין שום אחד מהם עובר על כל תלין רומיהו הבעל הבית עובר משום א' אל תאמר לרעך לך ושוב אם אינו טרוד י"א ומכוון לדחותם ו'אם לא אמר שכרם על בעל הבית "אפילו לא אמר להם שכרם עלי אלא שכרם סתם הוא חייב בשכרם לפיכך הוא עובר משום כל תלין.

הגה (מ"ה) מיהו אס הפועלים יודעים שאין המלאכה שלו אין השליח עובר בסתם. ח' ז"עבר זמנו אין בעל הבית עובר משום כל תלין רומיהו מקום חייב ליתן לו מיד ר' וכל עת שישא "עובר על לאו של דבריהם שנאמר אל תאמר לרעך. ט' שכיר שמכיר בבעל הבית שאין דרכו להיות בידו מעות אלא ביום השוק אינו עובר בכל תלין ר' אפילו יש לו מעות ומיום השוק ואילך אם אינו נותן לו עובר משום אל תאמר לרעך. הגה (י) והוא הדין הני שאין דרכן לשלם עד שיחשבו עם הפועלים אינם עוזרים י"א עד שיחשבו עמהם.

י' אין בעל הבית עובר משום כל תלין ר' אלא אם כן תבעו השכיר ציונים [מקורות א] משלי ג' כ"ח. ד' טור סעיף ו' בשם הרא"ש שהיה אומר כן לדעת הרמ"א. ה' לשון רמב"ם פ"א משכירות דין ה'. ו' גמ' ק"ב ע"א [מקור יוסף פקק המקבל ב"מ ס"ז ע"ב מדפי הר"ף. ד"מ ח'. י"א] מלכת"ב [ויקרא י"ט י"ג] לא תלין אחר, מדעתך, לאפוקי כשלא תבעו דאז השהייה היא מדעתו דפועל:

עוד לחם

השמש. מיהו היכא ששהה במלאכתו עד הלילה, אינו עובר, אע"ג דמתחילה לאו אדעתא דהכי אגריה. [ב"י סעיף ד']. סעיף ז' בסופו. שכרם לעשות מלאכה כשדה של פלוני ולא אמר להם שכרם על מו, כיון שידעו הפועלים

באר הגולה

סעיף ז' י. שם [בסור] סעיף ו' ושם [ברח"ב פ"א משכירות] דין ד', צרייתא שם [ב"מ] סוף דף ק"י ונדמוקי לה שם דף ק"א ע"א. כ. טור שם, מדבריהם המוס' שם צ"ה אמר ליה לשמעיה וכו'. ג. שם [בסור] ושם צ"מ צ"ס. מ. לשון הטור [שם], וכן כתב הרב המגיד שם. סעיף ח' ג. שם [בסור] סעיף ז' ושם [ברח"ב פ"א משכירות] דין ה', צרייתא שם [ב"מ] סוף ק"י דאינו עובר אלא עד צוקר ראשון. ס. מימרא דרב שם. ע. דמפרש רב יוסף שם. סעיף ט' פ. לשון הטור סעיף ח', מימרא דרבה בר רב הונא שם [ב"מ] דף ק"א ע"א. ז. וביאר שם, ו' אפילו לא יתבע לו אלא דבר מועט שהוא יודע שהוא חייב לו ואפילו בלא תשכון. סעיף י' ק. שם [בסור] סעיף ט' ושם צ"מ צ"ס [פ"א משכירות דין ד'], משנה שם [ב"מ] דף ק"א ע"א.

פתחי תשובה

הלכתא דאין אומן קונה בשבח כלי, מ"מ היינו באומן שאין לו כלום בכלי, אבל באומן שהכלי עצמו הוא שלו נראה דודאי נאמר דדמי למכר, וק"י ממה דהוה ס"ד דאומן קונה בשבח כלי והוי הלוואה כו', מכ"ש הכא שהכלי עצמו הוא שלו דהוי מכר והלוואה, ע"ש. ועיין מה שכתבתי בפ"ת לאה"ע סימן ק"ב סק"ז: סעיף ז' ד. האומר לשלוחו. כתב בספר מאמר קדישין [סק"ג] ד"ל, נראה לע"ד מדלא קתני אומר אדם לשלוחו כו',

באר היטב

ממ"ד אומן קונה בשבח כלי, דלגייה כשהשכיר עשה השבח לעצמו, וכשח"כ מסר הכלי עם השבח לעצמו הרי הוא כמכר לו הפועל משלו ולא מחשבי הדמים שכן פעולה אלא כהלוואה, קמ"ל דק"ל דאין אומן קונה בשבח כלי והו"ל שכן פעולה לגבי בעל הבית, עכ"ל הסמ"ע [סק"ב]. ועיין בנאה"ע סימן כ"ח סעיף ט"ז שם כמובן צ' דעות בזה, ור"י ס"ל דקונה, היינו משום חשש קדושין חוששין גם לדעת ר"י ומקושטת מספק, אבל לענין ממונה הכריע דלא כר"י, וכן פסק (צ"י) [ב"ח] שם סעיף (צ')

רמזו שפתי בהן חשן משפטו שלט-שמ הלכות שכירות פועלים מאירת עינים

סעיף א' ב' או שהמחהו אצל שולחני כו'. לשון ספר חסידים סי' (תמרע"א) [תחרס"ו], אם תשכיר סופר לכתוב לך, תתנה עמו שלא תהיה צבל תלין פעולת שכיר, שמה כשימצע לא יהיה לך ליתן לו, ואף על פי שנתעשה תנאי עמו תתן לו כשימצע אם תוכל, ואין צוה מתנה על מה שכתוב בתורה, שהרי אמרו חכמים [ב"מ פ"ג ע"א] אדם מתנה עם פועל להאכילו לחם זר ומים לחץ, אע"פ שחייב להאכילו כפטודת שלמה, עכ"ל. [עיין לעיל סימן קכ"ו סעיף ז' ומ"ש שם [סקי"ג]]:

לא תבעו כו' או שתבעו ולא היו לו מעות ליתן לו כו' או שהמחהו אצל שולחני ליתן לו יקיבל עליו ליתן לו אינו עובר ופילו אין לבעל הבית ביד שולחני כלום כו' ומכיל מקום אם רצה השכיר לחזור בו שלא לקבל מהשולחני אלא מבעל הבית הרשות בידו. הגה ו' ואם קנו מידו לא יוכל לחזור בו. יא דיני שכיר שנשבע ונוטל נתבאר בסימן פ"ט.

סימן שמו סעיף א' א' ודוקא שאירע אונם מחמת השוא"א. עיין בסמ"ע ס"ק א' צמח שהשיג על העיר שושן שכתב לאפוקי השוא"א צמח מחצירו ונשקף כו', משום דצכה"ג בלאו הכי פטור דאין דין שומרים בעצדים וקרקעות וכמ"ש בעיר שושן בעצמו בסיומן ש"א סעיף א':

סימן שמו סעיף א' א' ודוקא שאירע אונם מחמת השוא"א. עיין בסמ"ע ס"ק א' צמח שהשיג על העיר שושן שכתב לאפוקי השוא"א צמח מחצירו ונשקף כו', משום דצכה"ג בלאו הכי פטור דאין דין שומרים בעצדים וקרקעות וכמ"ש בעיר שושן בעצמו בסיומן ש"א סעיף א':

הלכות שא"א

סימן שמו

השואל חייב באונם ובהמה שמתה מחמת מלאכה ואם שלחה על יד בנו או עבדו

ובו ה' סעיפים

א' השואל מחבירו בהמה או מטלטלים זונאנסו בידו כגון שמתה או נשבר או נשבה חייב. הגה ו' ודוקא

ציונים ומקורות ז' הלא"ש שם ב"מ פ"ט סי' מ"ג והטור סעיף ט'. ד"מ ט'. ועיין לעיל רש סימן ז"א סעיף ג'.

ערך לחם

אלא דבר מועט שידוע שחייב לו אפילו בלא חשבון. [ב"י סעיף ח' בשם נמוקי יוסף ב"מ ט"ז ע"ב מדפי הר"ף]. סעיף ז' בסופו. קנו מיד השכיר, או שהיו לבעל הבית מעות ביד השולחני והמחהו כמעמד שלשתן על השלחני, או שאמר שכיר לבעל הבית אני פוטרך, אין השכיר יכול לחזור בו אחר כך. [טור סעיף ט']. סימן שמו סעיף א'. כגון שמתה או נשבר או נשבה כו'. עיין לעיל סימן ע"ב דין מ"ד.

ביאור הגר"א

סעיף י' ח. וקיבל כו'. ח"ש שם [ב"מ קי"ב ע"א] חזר לו כו'. (ליקוט) וקיבל כו'. דל"כ אין להס כלום על השולחני כיון שאין לו אכל השולחני (ע"כ): ט. אפילו אין כו'. דל"כ לא קאמר רבא [שם] שחזר, דקיימא לן [גיטין י"ג ע"ב] דמעמד שלשתן קני. ר"ף [ב"מ ס"ח ע"א מדפי הר"ף] ושאר פוסקים וכו' ש' צמחין קכ"ו סעיף ז'. וירושלמי [שבועות פ"ק כל השעשעין (ה"ו) [ה"ה]] דקאמר רבא דמיאמ כו', ס"ל כרב ששת, וקי"ל כרבא דמתני' [ב"מ קי"א ע"א] דייקא כוותיה, כמ"ש שם מדקתני כו'. שם [בר"ף]. ח"ש [בשר"ע] ומכל מקום כו': י. ואם קנו כו'. חוס' שם [קי"ב ע"א] ד"ה חזר כו', וכמ"ש צמח דרין כ"ד ז':

כ. צרייחא שם דף קי"ז ע"א. ט. שם צמחנה ושם צמחיתא. ת. וכמז הכ"י [שם] לשון הרמב"ם [שם] וקיבל הרי זה פטור, ומפרש רבינו [הטור] דהיינו שקיבל עליו (שם) ליתן לו. א. טור [שם], וכן פירש רש"י שם צמחנה [גר"א ע"א ד"ה המחנה], וכן מצאנו שם בדברי הר"ף [ס"ח ע"א מדפי הר"ף] והמסו' [קי"ב ע"א ד"ה חזר] והר"ש [פ"ט ט"ו ח"ג]. ז. פלוגמא דרב ששת ורבא שם דף קי"ז ע"א. וכמז הר"ש שם, הלכה כרבא דלא חשיב ליה מחילה, דמתניתין דייקא כוותיה, ומכאן ראייה דמחילה לא בעי קנין, דאי בקנין פשיטא דאינו חזר וכו', ואפ"ה אמר רב ששת דאינו חזר משום דמחיל לו, ורבה דאמר (*אינו) חזר משום דלא חשיב ליה מחילה, ע"כ. וכן כתבו המוס' שם [ד"ה חזר] וגם הר"ף [שם] פסק כרבא. ג. כתב הר"ש ב"מ סוף פ"ד דכמוצות [ט"ו ד"ב] שכיר שנשכר אכל בעל הבית לומן ידוע וקנה לו בגדים, כ"א שם יאל מוך זמנו כשהוא דלמרינן [ב"מ ע"ז ע"א] פועל חזר אפילו בחצי היום, אדעתא דהכי לא יהב ליה, אכל אם יאל זמנו, כיון דידע בעל הבית דאורחא דשכיר למיפק צומניה איבעי ליה לאתנויי, ומדיהיב ליה בקמח גמר ומקני ליה, עכ"ל. מגליון שו"ע א"מ ז"ל.

סימן שמו סעיף א' א. לשון הטור [סעיף א'] וכן כתב הרמב"ם ריש הלכות שאלה ופקדון. ז. מפורש בתורה [שמות כ"ב י"ג] ומשנה פרק (ח') [ד']

פתחי תשובה

לך מעות בריוח שתוכל ליתן לו כי הצטרך להוציאם, אבל אם לא יהיו כלל אינו עובר אפילו בלא תנאי כדלקמן: ז. לא תבעו. כתב בספרו שער משפט [סקי"ב] דו"ל, ובוודאי קדושים [דף פ"ה ע"א] מבואר דאף דאמר לו הפועל יהא השכירות בידך, אין לעכב השכירות תחת ידו אם לא לבתר דיהיב ליה, יע"ש, וכן משמע פשטא דמתני' דקתני [ב"מ קי"א ע"א] לא תבעו אינו עובר עליו, משמע מיעבר הוא דלא עבר הא איסורא

א. השכיר לחזור. פירוש, ואפילו אם לא חזר הסגנוני מליטן לו, מ"מ כיון שאין לו צידו כלום ולא נחייב לו צמעמד שלשתן ואם רצה הסגנוני יכול לחזור בו, משה"ה גם הפועל יכול לחזור בו. ועיין לעיל סימן קכ"ו סעיף ז'. קמ"ש [ב"מ קי"א ע"א] ושי"ך סקי"ח:

מקור בתורה

ויקרא פרק יט"ג

לֹא-תַעֲשֶׂק אֶת-רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא-תִלְוֶה פְּעֻלַּת שְׂכִיר
אֶתְּךָ עַד-בְּקָרֶךָ:

דברים פרק כד, יד, טו

לֹא-תַעֲשֶׂק שְׂכִיר עֲנִי וְאֶבְיוֹן מֵאַחֶיךָ אִם מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר
בְּאַרְצְךָ בְּשַׁעֲרֶיךָ:

בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא-תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ בִּי עֲנִי הוּא
וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת-נַפְשׁוֹ וְלֹא-יִקְרָא עָלָיִךָ אֶל-יִקְוֶה
וְהָיָה בְּךָ הַשָּׂא:

קי: המקבל שדה מחבירו פרק תשיעי בבא מציעא

עין משפט
גורמיה

גם א"ר פירא מהל' מלה ויהי תלמי' א סת בשבט פ' תשי"ט ח"מ ק"א קטן ספק כ" ק ב מ"י כ"י מהלכות ענינים סלכא א ויעין שם סת שבט פ' תשי"ט ח"מ ק"א קטן ספק כ" י"א ס"א:
קא ב מ"י פירא מהל' מלה ויהי תלמי' א סת בשבט פ' תשי"ט ח"מ ק"א קטן ספק כ" ק ב מ"י כ"י מהלכות ענינים סלכא א ויעין שם סת שבט פ' תשי"ט ח"מ ק"א קטן ספק כ" י"א ס"א:
קא ב מ"י פירא מהל' מלה ויהי תלמי' א סת בשבט פ' תשי"ט ח"מ ק"א קטן ספק כ" ק ב מ"י כ"י מהלכות ענינים סלכא א ויעין שם סת שבט פ' תשי"ט ח"מ ק"א קטן ספק כ" י"א ס"א:
קא ב מ"י פירא מהל' מלה ויהי תלמי' א סת בשבט פ' תשי"ט ח"מ ק"א קטן ספק כ" ק ב מ"י כ"י מהלכות ענינים סלכא א ויעין שם סת שבט פ' תשי"ט ח"מ ק"א קטן ספק כ" י"א ס"א:

סבר ר' חנינא לסימור בארעא מסלקין להו. חמימה כיון דטעמא דעל הימוזין להפיל ראהי משום שהקרקע מחוקת בעל חוב והיינו כשעשה אפומיקי כדמסקי א"ר הוה ליה כיווד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות^א דפשיטא דלא שקיל מגוף הקרקע את השנה וי"ל דמין שהיה הקרקע מחוקת אפיהם תחלה ועדין לא יצאה מרשותן עדיפי מיווד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות א"ר יווד לתוך שדה חברו נמי היה סתור דמסקין כ"ז מ' צרעא:
יצא ב"ה גובה כל ה"ה וכל ה"ה. וכן ברש"י נשפיר שעה דלילה א"ר פ"ט ש"א ממלכתי ועוד לילה גובה כל היס ויהי עובר בכל תלין עמדה השחר דלילה נשטעה כל הלילה וזה השכירות לא לן כל הלילה וז"ל לא ילין דלכל תני (שבת כג) הוא עמדה השחר גרידא ש"ס העלה אימורים על גבי המזבח נחמלה כלילה והורין לפי עמוד השחר נפסקין לילה כדלמרינן פנחים (דף ט"ו)^ב וי"ל ממני סתן רלחין להקריב נחמלה העלה קריעה ח"ה לילה אפילו נחמלה השחר והוחק ועוד דפסקי ש"י דפנחים (דף כ) נשטעה גבי קידוש ידים ורגלים וני כיווד דעמוד השחר סוקל לילה אפילו לא החמיל לילה אלל לאחר תחילת הלילה:
אמר

סבר רבי חנינא למימד ארעא בחוקת יחמו קיימא ועל בעל חוב להביא ראהי אמר להו^א הווא סבא הכי א"ר יוחנן^ב א"על היתומים להביא ראהי מאי מעמא ארעא כיון דלגוביינא קיימא כמאן דגביא דמיא ועל היתומין לרביא ראהי אמר אביי אף אנן גמי תנינא^ג ספק זה קדם וספק זה קדם קוצץ ואינו נותן דמים אלמא כיון דלמיקץ קיימא אמרין ליה איחיו ראהי ושקול הכא גמי האי שבחא כיון דלגוביינא קיימא כמאן דגביא דמיא ועל היתומים להביא ראהי יחמו ראהי דאיתיהו אשבחו בארעא מסלקין להו יולא היא בדמי מסלקין להו מדרב נחמן ר' אבמר רב נחמן אמר שמואל שלשה שבין להם את השבת ומועלין אותן ברמים וארו הן דבכור לפשות ובעל חוב וכתובת אשה^ד ליתומים ובעל חוב ללקוחות א"ל רבינא לרב אשי למימרא דסבר שמואל בעל חוב ללקוחות (א) ומי אית ליה שבחא ללוקח^ה והאמר שמואל בעל חוב גובה את השבת וכי תימא לא קשיא כאן בשבח המגיע לכתפים כאן בשבח שאין מגיע לכתפים והא^ו מעשים בכל יום וקא מבני שמואל אפי' בשבח המגיע לכתפים לא קשיא דמסקי ביה בשיעור ארעא ושבחא הא דלא מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא וכי לא מסיק שיעור ארעא ושבחא דיהיב ליה זוזי ללוקח ומסקל ליה הניחא למי^ז א"א אית ליה זוזי ללוקח לא מצי מסלק ליה לבעל חוב שפיר אלא למי^ח אית ליה זוזי ללוקח מצי מסלק ליה לבעל חוב ונימא ליה א' הוה לי זוזי הוה מסליקא לך מכולא ארעא השתא דלית לי זוזי הב לי גריא דארעא בארעאי שיעור שבחא הכא במאי עסקין בגון דשויא ניהילי אפומיקי דא"ל לא הא דך פרעון אלא מוזי מתני' המקבל שדה מחבירו לשבוע אחר בשבע מאות זה השביעית מן המנין גובהי שבע שנים בשבע מאות זה אין השביעית מן המנין שכיר יום גובה כל הלילה^י שכיר לילה גובה כל היום שכיר שעות גובה כל הלילה וכל היום יצא כלילה גובה כל הלילה וכל היום: גמ' ת"ד מנין לשכיר יום שגובה כל הלילה ת"ל^{יא} לא תלין פעולתו שכיר אתך עד בקר ומנין לשכיר לילה שגובה כל היום שנאמר^{יב}: ביומו תתן שכרו ואימא איפכא^{יג} שכירות אינה משתלמת אלא בסוף ת"ד משמע שנאמר לא תלין פעולתו שכיר אתך איני יודע שעד בקר מה ת"ל עד בקר מלמד שאינו עובר אלא עד בקר ראשון בלבד מכאן ואילך אמר רב עובר משום כל תשעה אמר רב יוסף מאי קראה א לא תאמר לרעד לך ושוב ומחר אתן ויש אתך ת"ד האומר לחבירו צא שכור לי פעולים שנינו אין עוברין משום כל תלין זה לפי שלא שכרן

גובה כל ה"ה. שכן שפוטנו לזיס ויאלא לערב גובה כל הלילה הוא זמן גבימין פין לענין שטעה שחקנו לזיס חכמים שכר כמנו הוא נשבע ועטל^{יד} בין לענין שאינו עובר עליו משום לא הנא עליו השמש (ד"ה) האל המשום לא תלין פעולתו שכר אתך עד בקר (ויקרא ט): שכיר לילה: ש"א ממלכתי נטק: גובה כל היום. בין לענין שטעה ופין לענין שאינו עובר עליו משום כל תלין אלל המשום לא הנא עליו השמש ונמלל ליה לה: שכיר שעות. גובה כל היום וכל הלילה אמוראי מפשיט לה גמ' י: שכיר שבת. שמיטה: יצא ביום. סלמנה שכירותו לטק או ביום: גובה כל היום. ופיון ששקעה חמה עובר עליו: יצא ב"ה. סלמנה שכירותו בלילה: גובה כל ה"ה וכל היום. דמין דמשעה פשלמו משמחן הוה ליה שכר לילה ולמי עובר עליו שחקנו עד למחרת נשקיעת החמה: גמ' איפוך אנא. דלא תלין נשכיר לילה לא תנא בשכיר יום: שכירות אינה משתלמת א"א ב"ה. כדלמנן נשך (גמ' ס"ה) נשכיר שנה בשנה שכירותו שנה ו משתלמת נחמלה שנה אחת אלמלא לא משמעדי ליה לשכיר יום עד שתקיעת החמה וכן כתיב לא תנא על כדמין נשכיר לילה מוקמינה שנתמעדי לזיס לא תלין נמי לא מוקמינה נשכיר לילה דלא לא משמעדי ליה עד שיקרע שנאמר וכו'. ולכן לילה קרייה אלל עד הטיקא דכתיב (שמות לו) ולא ילין לבקר וכל לילה שנתקרא לית לילה הוא: מאי קראה. היכל רמחלל כל משאה: זה י"ש ש"א שכיר. ולא קרינא שכיר גביה: וזה

כאן בשבח המגיע לכתפים כאן בשבח שאין מגיע לכתפים והא^ו מעשים בכל יום וקא מבני שמואל אפי' בשבח המגיע לכתפים לא קשיא דמסקי ביה בשיעור ארעא ושבחא הא דלא מסיק ביה שיעור ארעא ושבחא וכי לא מסיק שיעור ארעא ושבחא דיהיב ליה זוזי ללוקח ומסקל ליה הניחא למי^ז א"א אית ליה זוזי ללוקח לא מצי מסלק ליה לבעל חוב שפיר אלא למי^ח אית ליה זוזי ללוקח מצי מסלק ליה לבעל חוב ונימא ליה א' הוה לי זוזי הוה מסליקא לך מכולא ארעא השתא דלית לי זוזי הב לי גריא דארעא בארעאי שיעור שבחא הכא במאי עסקין בגון דשויא ניהילי אפומיקי דא"ל לא הא דך פרעון אלא מוזי מתני' המקבל שדה מחבירו לשבוע אחר בשבע מאות זה השביעית מן המנין גובהי שבע שנים בשבע מאות זה אין השביעית מן המנין שכיר יום גובה כל הלילה^י שכיר לילה גובה כל היום שכיר שעות גובה כל הלילה וכל היום יצא כלילה גובה כל הלילה וכל היום: גמ' ת"ד מנין לשכיר יום שגובה כל הלילה ת"ל^{יא} לא תלין פעולתו שכיר אתך עד בקר ומנין לשכיר לילה שגובה כל היום שנאמר^{יב}: ביומו תתן שכרו ואימא איפכא^{יג} שכירות אינה משתלמת אלא בסוף ת"ד משמע שנאמר לא תלין פעולתו שכיר אתך איני יודע שעד בקר מה ת"ל עד בקר מלמד שאינו עובר אלא עד בקר ראשון בלבד מכאן ואילך אמר רב עובר משום כל תשעה אמר רב יוסף מאי קראה א לא תאמר לרעד לך ושוב ומחר אתן ויש אתך ת"ד האומר לחבירו צא שכור לי פעולים שנינו אין עוברין משום כל תלין זה לפי שלא שכרן

פתיחה לתשלומי שכר שכיר

לוח יומי: שנה פשוטה - ד' תשרי, ד' שבט, ד' סיון. שנה מעוברת - ד' תשרי, י"ז שבט, כ"ו אייר.

עוד ראיתי לחבר אל ההלכות דין תשלומי שכר שכיר, מפני שהוא דבר העומד ברומו של עולם, שיש על זה כמה וכמה לאוין מפרשין בתורה, ויש בני אדם מוזלזלין בהם, בעונותינו הרבים, ונקל להם לאחר את התשלומין בשביל איזה סבה קלה, כגון: שמתעצל לילך ולקח את ממונו, שהניח ביד אחרים, או לילך ולפרט את המטבע הגדולה שיש לו בשביל לשלם להשכיר בזמנו. ומן הדין מחייב בכל זה, אפילו אם הפועל עשיר, וכל שכן אם הפועל עני, כמה מחייב בעל הבית לראות לשלם לו בזמנו, כדי שיהיה לו במה לחיות הוא ואנשי ביתו.

וכמה דכתיב בקרא בפירוש תצא (דברים כ"ד ט"ו): "ביום תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואילו הוא נשאל את נפשו ולא יקרא עליך אל ה' והיה בך חטא". לך נא ראה מה דאיתא בזה הקדוש פירוש קדשים (ויקרא י"ט ג'): "לא תלין פעלת שכיר". אמאי? אלא מקרא אחרא אשתמע (מפסוק אחר נשמע מוכן), דכתיב: "ביום תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואילו הוא נשאל את נפשו". "לא תבוא עליו השמש" - אזהרה דלא תתפנש בגינוי לעלמא עד לא ימטי זמנך לאתכנשא, כמה דאת אמר (הזהר שלא תאסף בגללו לעולם, לפני שהגיע זמנך להאסף, כמו שאתה אומר) (קהלת י"ב ב'): "עד אשר לא תחשף השמש וגו'". מהקא אוליפנא מלה אחרא: מאן דאשלים לנפשא דמסכנא אפלו דמטו יומי לאסתלקא מעלמא, קדשא בריך הוא אשלים לנפשה ויהיב לה חיי יתיר (מכאן למדנו דבר אחר: מי שמשלים לנפש העני, אפלו הגיעו ימיו להסתלק מהעולם, הקדוש ברוך הוא משלים לנפשו, ונותן לו חיים יתרים). "לא תלין

נתיב החסד

שם בסעף י"ב דכתב אלא אם כן הממשכן גזבר הקדש או גזבר עניים, על כרחך לאו בחדא מחתא, דבהקדש אפילו בא עליו החוב לכתחלה דרך הלואה, כגון שהגזבר הלואה אותו [ובאופן המותר כמבואר בבבא

מציעא נ"ז:], אפילו הכי אין בזה מצות השבת העבוט דנתמעט מקרא (דברים כ"ד ג'): ולך תהיה צדקה, מה שאין כן בגזבר עניים וכמו שביארתי הכל למעלה בפרק שביעי, עיין שם בנתיב החסד ס"ק כ'.

סו אהבת פתיחה לתשלומי שכר שכיר חסד

פְּעֻלַת שְׂכִיר". תָּא חֲזִי: מֵאֵן דְּנָטִיל אַגְרָא דְּמִסְכְּנָא, כְּאֵלּוּ נָטִיל נְפֻשָׁה וְדָאנְשֵׁי בֵיתָהּ. הוּא אֲזַעַר נְפֻשֵׁיהּ, קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֲזַעַר יוֹמוֹי וְאֲזַעַר נְפֻשָׁה מִהֵהוּא עַלְמָא. דְּהָא כָּל אַנּוּן הַבְּלִים דְּנִפְקִי מִפְּמָה כָּל הֵהוּא יוֹמָא, כְּלֵהוּ סְלָקִין קַמָּה דְּקָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְקִימִין קַמָּה. לְכַתֵּר סְלָקָא נְפֻשָׁה וְנְפֻשֵׁיהּ דְּאֲנָשֵׁי בֵיתָהּ וְקִימִין בְּאַנּוּן הַבְּלִים דְּפְמָה. וְכַדִּין אֶפְלוּ אֲתַגְזֹר עַל הֵהוּא בַר נֶשׁ כְּמָה יוֹמִין וְכְמָה טָבֵן, כְּלֵהוּ מִתְעַקְרִין מִגָּה וּמִסְתַּלְקִי מִגָּה. (בּוֹא רָאָה, מִי שְׁלוֹקֵחַ שְׂכָר הָעֲנִי, כְּאֵלּוּ לֹקֵחַ נֶפֶשׁ. הוּא הַקְטִין נֶפֶשׁ הָעֲנִי - הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַטִּין (גּוֹרֵעַ) יָמֵי, שְׁמַקְטִין נֶפֶשׁוֹ מִהָעוֹלָם הֵהוּא. שְׁהֲרִי כָּל אוֹתָם הַבְּלִים, שְׂיוּצָאִים מִפִּיּו כָּל הַיּוֹם הֵהוּא, כְּלָם עוֹלִים לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְעוֹמְדִים לִפְנֵיּוֹ. וְאַחַר כֵּן עוֹלָה נֶפֶשׁוֹ וְנִפְשׁוֹתָם שֶׁל אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ, וְעוֹמְדִים בְּאוֹתָם הַבְּלִים שֶׁל פִּיּו, וְאִזּוּ אֶפְלוּ נִגְזֹר עַל בֶּן הָאָדָם הֵהוּא כְּמָה יָמִים וְכְמָה טוֹבוֹת, כְּלָם מִתְעַקְרִים מִמֶּנּוּ וּמִסְתַּלְקִים מִמֶּנּוּ). וְלֹא עוֹד, אֲלָא דְּנִפְשָׁא דִּילָהּ לֹא סְלָקָא לְעֵילָא. וְהִינּוּ דְּאָמַר רַבִּי אָבָא: רַחֲמֵנָא לְשִׁיזְבֵן מִנִּיהוּ וּמִעֲלִבּוֹנִיָּהּ וְאוּקְמוּהָ: (וְלֹא עוֹד אֲלָא שְׁנִפְשׁוּ אִינְהוּ עוֹלָה לְמַעְלָה. וְזֵהוּ שְׁאָמַר רַבִּי אָבָא: ה' יִצְיִלְנוּ מֵהֶם וּמִעֲלִבּוֹנִיָּהֶם. וְהַעֲמִידוּהָ, כְּלוּמַר, וּפְרֻשׁוּהָ כְּכֹר:) אֶפְלוּ עָשִׂיר הוּא. "וְאֵלֵיו הוּא נִשְׂא אֶת נֶפֶשׁוֹ" דִּיקָא, אֶפְלוּ מִכָּל בַּר נֶשׁ נִמְי וְכָל שְׂכָן מִסְכְּנָא. וְהִינּוּ, דְּהָוָה רַב הִמְנוּנָא עֲבִיד: כִּד הָוָה הֵהוּא אַגִּיר [אוֹתוֹ שְׂכִיר יוֹם] מִסְתַּלֵּק מִעֲבִידְתָּהּ, הָוָה זְהִיב לָהּ אַגְרָה וְאָמַר לָהּ: טוֹל נֶפֶשְׁךָ דְּאַפְקִידְתָּ בִּידֵי, טוֹל פְּקֻדוֹנְךָ. וְאֶפְלוּ אָמַר זְהִיב בִּידְךָ, דְּאָנָא לֹא בְּעִינָא לְסַלְקָא אַגְרֵי, לֹא הָוָה בְּעֵי. אָמַר: פְּקֻדוֹנָא דְּגוֹפְךָ לֹא אֲתַחֲזִי לְאַתְּפַקְדָּא בִּידֵי, כָּל שְׂכָן פְּקֻדוֹנָא דְּנִפְשָׁא. דְּהָא פְּקֻדוֹנָא דְּנִפְשָׁא לֹא אֲתַזְהִיבְתָּ, אֲלָא לְקָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, (שְׁאֶפְלוּ הַפּוֹעֵל עָשִׂיר הוּא [אֲסוּר לְהִלִּין שְׂכָרוֹ], וְאֵלֵיו הוּא נוֹשֵׂא אֶת נֶפֶשׁוֹ כְּמִשְׁמַעוֹ, אֶפְלוּ מִכָּל אָדָם וְכָל שְׂכָן עֲנִי, וְזֵהוּ שְׂרַב הִמְנוּנָא עוֹשָׂה, כְּשֶׁהִיָּה אוֹתוֹ שְׂכִיר מִסְתַּלֵּק מִעֲבוּדְתּוֹ, הִיָּה נוֹתֵן לוֹ שְׂכָרוֹ וְאָמַר לוֹ: קַח פְּקֻדוֹנְךָ. וְאֶפְלוּ אוֹמַר הַשְׂכִּיר: זְהִיב בְּיָדְךָ, שְׂאִינְנִי רוּצָה לְקַבֵּל שְׂכָרִי, לֹא רָצָה, וְאָמַר: פְּקֻדוֹן גּוֹפְךָ אֵינּוּ רָאוּי לְהַפְקֵד בְּיָדֵי, כָּל שְׂכָן פְּקֻדוֹן הַנְּפֻשָׁה. שְׁהֲרִי פְּקֻדוֹן הַנְּפֻשָׁה אֵינּוּ נוֹתֵן רַק לְקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא), דְּכַתִּיב (תְּהִלִּים ל"א ו'): "בְּיָדְךָ אֶפְקִיד רוּחִי וְכוּ", עֵינְ שָׁם עוֹד.

שנה מעוברת - ח' תשרי

לוח יומי: שנה פשוטה - ח' תשרי.

וְהִנֵּה הַפְּסוּק הַנִּלְ שֶׁהִבְאֵנוּ הֵלֵא מְזַהֵר, אֶפְלוּ אִם הוּא מְשַׁלֵּם לוֹ, אֵין שְׂמַאחַר אֵת תְּגֻמּוּלוֹ, וְאִינוּ מְשַׁלֵּם לוֹ בְּזַמְנּוֹ. וְכָל שְׂכָן אִם הוּא

אהבת פתיחה לתשלומי שכר שכיר חסד טו

עוֹשֵׂק שְׁכָרוֹ לְגַמְרֵי, וְאִינוֹ מְשַׁלֵּם לוֹ, אוֹ שְׁפוֹחַת לוֹ מִמֶּה שֶׁהִשְׁוּהוּ אֹתוֹ בַּתְּחִלָּה, אֶפְלוּ פְרוּטָה אַחַת, דִּהְיוּ גְזֻלָן גָּמור, וְעוֹבֵר עַל (ויקרא י"ט י"ג): "לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל וְגו'". כִּדְאִיתָא בְּגַמְרָא (בְּכַא מְצִיעָא ס"א. וְקו"א:). וְגַם בִּיְדֵי הַנְּבִיאִים הִזְהִיר הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ עַל זֶה מְאֹד וְאָמַר (מְלֹאֲכֵי ג' ה'): "וְקִרְבְּתִי אֲלֵיכֶם לְמִשְׁפָּט וְהִיִּיתִי עַד מְמַהֵר בְּמִכְשָׁפִים וּבְמִנְאָפִים וּבְנִשְׁבָּעִים לְשַׁקֵּר וּבְעֲשָׂקֵי שְׂכָר שְׂכִיר וְגו'". וְמָה שֶׁאָמַר "וְקִרְבְּתִי וְגו' עַד מְמַהֵר", הֵינּוּ שֶׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעֲצֻמוֹ הוּא הַדִּין וְהוּא הַעֵד עַל זֶה לְמַהֵר לְהִנָּקֵם מִהָעוֹשֵׂק שְׂכָר שְׂכִיר, וְכִדְאִיתָא בְּסִפְּהָ (כ"ט:): בְּשִׁבְלֵי אַרְבָּעָה דְבָרִים נְכֹסֵי בְּעַל הַבַּיִת יוֹרְדִין לְטַמְיוֹן: עַל כּוֹבְשֵׁי שְׂכָר שְׂכִיר וְעַל עוֹשֵׂי שְׂכָר שְׂכִיר וְכו'. [כּוֹבְשֵׁי - שֶׁמְדַחֵהוּ בְּלֶךָ וְשׁוֹב; עוֹשֵׂי - לְגַמְרֵי גּוֹזֵל שְׂכָרוֹ. ר"ש"י]. וּבְעֻנּוּתֵינוּ הַרְבִּים, יֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁנִּקְלָה לָהֶם לַפְחֹת לְהַשְׂכִּיר מִשְׁכָּרוֹ, וְלֹא יָדְעוּ כִּי בְּנַפְשָׁם הוּא, שְׁעוֹבְרִים עַל לְאוּיֵן דְּאוֹרֵיתָא. גַּם מְצוּי, בְּעֻנּוּתֵינוּ הַרְבִּים, אֶצֶל אֵיזָה אֲנָשִׁים, שֶׁהַשְׂכִּיר דּוֹפֵק עַל פְּתֻחֵיהֶם לִילָה וַיּוֹם, וְאֵין שׁוֹמֵעַ לוֹ, וּבְפִרְט אִם הָעֵסֶק הוּא עַל אֵיזָה דְבַר קָטָן. וְלֹא יִתְנוּ לֵב שְׁבִדְיֵי הַתּוֹרָה אֵין חֲלוּק בֵּין דִּין שֶׁל פְּרוּטָה לְדִין שֶׁל מֵאָה מְנָה. וְהַרְבֵּה מֵהֶם, שֶׁהֵם אֲנָשִׁים יְשָׁרִים וּבְעֵלֵי מִדּוֹת טוֹבוֹת וּמְקִיָּמִים שְׂאָרֵי מִצְוֹת הַתּוֹרָה כְּדַת וְכִהְלָכָה, וְהַמְצָוָה הַזֹּאת שֶׁל תְּשַׁלּוּמֵי שְׂכִיר בְּזַמְנּוֹ רְפוּיָה בְּיָדָם, בְּעֻנּוּתֵינוּ הַרְבִּים, אֶפְלוּ בְּמִקּוֹם שֶׁנוֹגֵעַ לְטַרְחָא בְּעֵלְמָא.

וְהַתְּבוּנָתִי שֶׁכָּל זֶה בָּא לָהֶם מִצַּד מְעוֹט וְחֶסְרוֹן יְדִיעָה בְּהִלָּכָה זוֹ. שְׂאֵלוּ יָדְעוּ מְזֵה, בְּיִדְאֵי הֵיוּ מְזֻרְזִים לְשַׁלֵּם בְּזַמְנָם כְּדֵי לְקַיֵּם בְּזֵה הַמִּצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ". וְגַם שֶׁלֹּא לְעַבֵּר עַל הַלְּאוּיֵן שֵׁישׁ בְּעֻנּוּן זֶה]. כְּמוֹ שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מְזַדְרָז לְקַיֵּם שְׂאָרֵי מִצְוֹת הַתּוֹרָה הַתְּלוּיִים בְּזַמֵּן, כְּשׁוֹפֵר וְסִפְּהָ וְלוֹלֵב וְכוּיָצָא בְּזֵה. הָאֵם רְאִיתָ לְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁיִּנִּיחַ מִלְּבָרַךְ עַל הַשׁוֹפֵר וְהַלּוֹלֵב עַד הַלִּילָה?! וְאִדְרָבָא, כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מְקַדִּים אֶת עֲצֻמוֹ לְקַיֵּם הַמְצָוָה בְּבִקְרָא וְשִׂמַח עַל זֶה, עַל שֶׁזָּכָה לְקַיֵּם מִצְוֹת הַבּוֹרָא יִתְבַּרַךְ כְּדִין. וְאֵלוּ בְּמִצְוָה זוֹ, שֶׁהִיא גַּם בֵּין מִצְוֹת עֲשֵׂה דְּאוֹרֵיתָא, וְהוֹסִיפָה הַתּוֹרָה גַּם כְּמָה לְאוּיֵן בְּעֻנּוּן זֶה, כְּמָה מִתְגַּבֵּר הַיִּצָּר בְּזֵה. בְּגִלּוֹל כֵּן נִתְתִּי אֶל לְבִי וְהַתְּבוּנָתִי בְּעֻזְרַת ה' יִתְבַּרַךְ, הַחוּנֵן לְאָדָם דַּעַת, וְקִבְּצִיתִי אֶת כָּל הַפְּרָטִים הַמְצוּיִים בְּהִלָּכָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּזְדְּרוּ כָּל אֶחָד לְקַיֵּם הַמְצָוָה כְּדַת וְכִהְלָכָה. וְזֶה הַחֲלִי בְּעֻזְרַת צוּרֵי וְגוֹאֲלֵי:

דיני תשלומי שכר שכיר בזמנו

לוח יומי: שנה פשוטה - ט' תשרי, ח' שבט, ח' סיון. שנה מעוברת - ט' תשרי, י"ח שבט, כ"ז אייר.

פרק תשיעי

ובו י"ג סעיפים.

א. פתיב בתורה (ויקרא י"ט י"ג): "לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר", ופתיב קרא אחריו (דברים כ"ד ט"ו): "ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש". (א) ודרשו חז"ל (ב"מ ק"י), דהקרא ד"לא תלין" מיירי בשכיר שעבד עבודתו ביום, וקבעה התורה זמן תשלומין שלו כל הלילה. לא נתנו לו - עובר עליו (ב) בעמוד השחר משום "בל תלין". וקרא ד"לא תבוא עליו השמש" מיירי בפועל שעבד עבודתו בלילה, דזמן תשלומין שלו כל היום עד ביאת השמש. ואם לא נתנו לו עד שבא השמש - עובר בלאו זה, וגם בעשה ד"ביומו תתן שכרו". וצריך לזהר (ג) לפרע לו קדם שקיעת החמה, דאז הוא בודאי יום. (ד) דלאחר שקיעה הוא בין השמשות, ואם לא פרע לו קדם השקיעה, על כל פנים (ה) יראה לפרע לו קדם צאת הכוכבים, דאי לאו הכי, בודאי יעבר אז בלאו ועשה זו.

ב. במה דברים אמורים? (ו) בפועל שהיה שכיר לכל הלילה, דהינו עד עמוד השחר. אבל אם היה שכיר בלילה על איזה שעות, וכלה פעלתו

נתיב החסד

(א) ודרשו. בבא מציעא ק"י ע"ב. (ד) דלאחר וכו'. דהא קיימא לן בשבת ל"ה. הלכה כר' יהודה להחמיר דאחר שקיעה הוא בין השמשות.
(ב) בעמוד השחר. רש"י שם (ק"א.).
(ג) לפרוע וכו'. היינו בשכיר לילה, או בשכיר שעות דיום המוזכר בסעיף ב', דאילו בשכיר יום, אם הוא עושה מלאכתו עד צאת הכוכבים, זמן התשלומין הוא עד בוקר, ואם הוא עושה עד שקיעה כמנהגנו אין צריך לשלם לו קודם שקיעה דשכירות אינה משתלמת אלא בסוף.
(ד) דלאחר וכו'. דגם ר' יהודה מודה דעל ידי צאת הכוכבים הוא לילה ודאי, ובפרט לרבי יוסי לא היה אז מתחלה בין השמשות כלל.
(ו) בפועל. חושן משפט סימן של"ט סעיף ד'.

אהבת חלק א, פרק תשיעי חסד סט

קדם עמוד השחר, זמן תשלומין שלו הוא רק עד עמוד השחר. וכן בשכיר יום; אם לא היה שכור אצלו לכל היום, רק על איזה שעות, וכלה פעלתו קדם ביאת השמש, זמן תשלומין שלו הוא רק עד ביאת השמש, וכנ"ל בסוף סעיף א'. ולפי זה (ו) בזמננו, שהמנהג שהפועלים שוכתין ממלאכתן בעת שקיעת החמה, (ח) ימהר לפרע לו קדם צאת הכוכבים, דגם זה הוא בכלל שכיר שעות דיום, ועין ב'נתיב החסד'. ואם עשה הפועל מלאכה עד צאת הכוכבים, אף שאין מחיב בזה בזמננו, מכל מקום שוב (ט) יש לו לבעל הבית זמן לתשלומין כל הלילה. ובערב שבת שהמנהג לפסק ממלאכה מעט זמן קדם שקיעת החמה, יש לו

נתיב החסד

מתחלה ופועלים דידן שאין עושין מלאכה עד הלילה, היינו שהיה המנהג אז לפסוק קודם שקיעה. ומה שכתב, עובר עליו משום: ביומו תתן שכרו, היינו דהוא ספיקא דאורייתא. וכן תפרש גם כן מה שאמרו בגמרא הנ"ל: כיון ששקעה עליו חמה, עובר עליו וכו', היינו דהוא ספיקא דאורייתא, וסבירא ליה להברייתא כרבי יהודה, דתיכף אחר שקיעה הוא בין השמשות. אבל באמת כל זה הוא דוחק, ויותר טוב לפרש כמו שכתבנו מתחלה.

(ח) ימהר וכו'. ואם לא פרע לו עד צאת הכוכבים, מכל מקום יהיה זהיר לפרוע לו בלילה, אם תבעו, ולא ימתין עד שיעלה עמוד השחר, דנהי דלרבי יוסי, מכיון שיצאו הכוכבים, כבר עבר הלאו, דלא תבוא עליו השמש, ושוב אין נפקא מינה בזה רק לענין איסור דכל תשהה מדרבנן וכדלקמן, מכל מקום הלא הלכה כרבי יהודה להחמיר, דלאחר שקיעה הוא כבר ספק לילה. ואם כן אם הוא לילה בשעה שגמר פעולתו, יש לו זמן עד שיעלה עמוד השחר.

(ט) יש לו וכו'. בהג"ה שם.

(ז) בזמננו. הטעם, דהא לדינא קיימא לן בשבת ל"ה, דהלכה כר' יוסי לענין תרומה דמקרי ביאת השמש בצאת הכוכבים, מפני דהוא לחומרא. והכי נמי בעניננו נימא דהוא יום עד צאת הכוכבים, גם דאפילו לרבי יהודה, הלא רק ספיקא הוא משקיעה עד צאת הכוכבים, ואם כן בעניננו דהוא דאורייתא, צריך לחוש שמא יום הוא עד צאת הכוכבים. ומה דכתב בשו"ע שם בסעיף ג' בהג"ה ופועלים דידן שאין עושין מלאכה עד הלילה, כיון ששקעה עליו חמה, עובר משום: ביומו תתן שכרו, האי שקיעת החמה, היינו גמר סוף שקיעה, דהוא עם צאת הכוכבים, כמו שכתב הרא"ש בפרק קמא דתענית אהא דאמר רב חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה וכו', עיין שם. וכן הוא גם כן כונת הגמרא בדף קי"ב. שאמרו: נתן טליתו לאומן לתקנה וכו', נתנה לו אפילו בחצי היום, כיון ששקעה עליו חמה, עובר עליו משום כל תלין [לאו דוקא, וצריך להיות משום: ולא תבוא, והאי דנקט כל תלין משום רישא דברייתא, עיין שם]. ואם כוונת הרמ"א שקיעה ממש, על כרחך מה שכתב

ע אהבת חלק א, פרק תשיעי חסד

לְמַהֵר לְפָרַע (י) קָדַם שְׁקִיעָה, אִם תִּבְעוּ, וַיֵּשׁ לוֹ מְעוֹת, וּמְקַיִם בְּזֶה מְצוֹת עֲשֵׂה "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ".

לוח יומי: שנה פשוטה - י' תשרי, ט' שבט, ט' סיון. שנה מעוברת - י' תשרי, י"ט שבט, כ"ח אייר.

ג. וְדַע דְּלֹאוּ דְּוָקָא אִם שְׂכָרוֹ עַל אֵיזָה שְׁעוֹת, דְּאֶפְלוּ אִם שְׂכָרוֹ (יא) לְעֲשׂוֹת מְלָאכָה קְלָה, שְׂיֵשׁ בָּהּ שְׁוֵה פְּרוּטָה, גַּם כֵּן בְּכָלֵל שְׂכִיר הוּא, וְשִׁיף בָּהּ כָּל הַדִּינִים הַנִּלְיָן. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, דְּאֶפְלוּ עַל פְּחוֹת מְשׁוּה פְּרוּטָה גַּם כֵּן עוֹבֵר הַמְּאַחֵר זְמַנּוֹ, וְהָעוֹלָם נִכְשָׁלִין בְּזֶה, בְּעוֹנוֹתֵינוּ הַרְבֵּים.

ד. שְׂכִיר שֶׁבֶת (דְּהֵינּוּ לְשָׁבוּעַ אַחַת), שְׂכִיר חֹדֶשׁ, שְׂכִיר שָׁנָה, שְׂכִיר שְׁבוּעַ (דְּהֵינּוּ, שְׁבַע שָׁנִים), כָּלָה פְּעֻלָּתוֹ בְּיוֹם - (יב) זְמַן תְּשְׁלוּמִין שְׁלוֹ הוּא כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם עַד בִּיאַת הַשֶּׁמֶשׁ וְכַנִּלְיָן; כָּלָה פְּעֻלָּתוֹ בְּלֵילָה - זְמַן תְּשְׁלוּמִין שְׁלוֹ הוּא עַד עֲמוּד הַשַּׁחַר.

ה. כָּל הַדִּינִים הַלְלוּ נוֹהֲגִים (יג) בֵּין בְּשִׁכְרֵי אָדָם, בֵּין בְּשִׁכְרֵי בְּהֵמָה וְכֻלִּים, דְּכִתְיִב: "לֹא תִלִּין פְּעֻלַת שְׂכִיר אֶתְךָ" - כָּל שֶׁפְּעֻלָּתוֹ אֶתְךָ. וְעַל שְׂכִיר

נתיב החסד

(י) קודם שקיעה. הטעם כנ"ל דש"מא מן התורה הוא לילה בשקיעה. ומה שכתב בספר החינוך במצוה תקפ"ח וזה לשונו: והשוכר בערב שבת, ונדחה מלפרוע השכר בשביל שבת, יש לדון בזה שאינו עובר עוד בשל תורה, הואיל ואידחי אידחי, אבל חייב מדבריהם משום (משלי ג' כ"ח): אל תאמר לרעך לך ושוב וגו', עד כאן לשונו, אפשר דבמקומו היה המנהג לעשות עד שקיעת החמה, או דמיירי שלא השיג המעות לפרוע עד שקיעת החמה.

(יא) לעשות וכו'. בגמרא ב"מ (ק"א:), אמר רב אסי אפילו לא שכרו אלא לבצור אשכול אחד, עובר משום: בל תלין, ועיין בתוספות שם, דהרכותא הוא אף שהוא מלאכה כל דהוא. ולדבריהם נראה דלא חמירא לענין הלאו דבל תלין מאיסור גזל דעלמא, שאינו עובר בלאו בפחות משה פרוטה רק משום איסור חצי שיעור, ועיין

בכתובות מ"ו ע"א. ולהריטב"א בב"מ שם, על כרחך אנו מוכרחים לאמר דהכא גילתה התורה מקרא, עיין שם בגמרא. (יב) זמן תשלומין וכו'. שולחן ערוך סימן של"ט סעיף ה', עיין שם. (יג) בין בשכר אדם. עיין בירושלמי בב"מ בפרק המקבל, דגם שכר עבדים מרבינן מאשר בארצך (דברים כ"ד י"ד) כמו שכר בהמה. ונראה לי דזהו כונת המשנה שם (ק"א:). שאמרה אחד שכר אדם. ואפשר דאפילו רבי יוסי ברבי יהודה מודה בזה, דעובר משום: ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש, דמין האדם בא לידי עניות ועשירות, ועיין שם בגמרא. ובהכי מיושב היטב דברי התוספתא, דאיתא שם (פרק י' הלכה א'): רבי יוסי ברבי יהודה אומר שכר אדם עובר בכל השמות הללו וכו', ומאי רבותא משמיענו בזה. ולדברינו ניחא, דכולל בזה שכר עבדים דעובר עליהן.

אהבת חלק א, פרק תשיעי חסד עא

קַרְקָעוֹת (יד) יש דיעות בין הפוסקים, ועין בבאור הגר"א (חשן משפט סימן של"ט ס"ק א'), שמצדד להחמיר לפי סגית הגמרא שלנו. ובאמת כן איתא בהדיא בתורת פהנים (ספרא פרשת קדשים פרשתא ב', ט'), דהרבווי הנ"ל מרבה אפלו שכר קרקעות. אחר כך מצאתי שכן כתב בספר 'שער המשפט' (סימן של"ט ס"ק א'). ולפי זה (טו) כל שכן שיש לזהר בשכר בתים, ועין בנתיב החסד'. גם בקטן ששכרו לאיזה פעלה, שיהו בו (טז) כל הדינים הנ"ל.

נתיב החסד

בעצמו בביאוריו דעובר בכל תלין. ולדברינו ניחא, דבכל תלין עובר כמו דאיתא בתורת כהנים שם, וביומו תתן שכרו ולא תבוא וגו' אינו עובר, דמאשר בארצך לא נתרבה קרקעות. אך לפי זה קצת קשה דברי המשנה שם (ק"א). דקחשיב שם, דברים שעובר בהן על ביומו תתן שכרו, וגם הלאו דכל תלין, ועוד דבר דיש בו משום ביומו ואין בו משום כל תלין, כגון גר תושב. ואמאי לא קחשיב בהיפך? דיש דבר שיש בו משום כל תלין, ואין בו משום ביומו תתן שכרו כגון קרקעות, ועיין. ולבד כל אלה לענ"ד קשה מאוד דברי הרמ"ה דסבירא ליה, דאשר בארצך לא קאי הריבוי על קרקע, הא הפסוק דלא תעשוק מיירי בכובש שכר שכיר, כדאיתא בגמרא שם (ק"א), ואין נאמר דנתמעט קרקע מזה, הא ודאי לכבוש לגמרי שלא לפרוע כלל גם בשכר קרקע הוא איסור גדול. ואולי דהכונה דלאו דלא תעשוק שכיר וגו' לא קאי על זה, והוי רק כשאר חובות.

(טו) כל שכן שיש וכו'. וכן משמע מהאחרונים דבית עדיף משום דהוא תלוש ולבסוף חיברו.

(טז) כל הדינים. דגם קטן שייך בו שם שכיר לענין כל תלין, ממה שכתב הרמב"ם פרק י"א מהלכות שכירות ה"ו:

(יד) יש דיעות. דהנה בשולחן ערוך (סימן של"ט סעיף א') הביא שם, דעל שכר קרקעות יש מי שאומר שאינו עובר, והטעם משום דכתיב (דברים שם): אשר בארצך, ולא ארצך גופא. והגר"א (שם ס"ק א') הקשה בביאורו, דלפי משנתנו דלא יליף שכיר שכיר, והטעם דעוברין על בהמה וכלים הוא משום דכתיב: לא תלין פעולת וגו', כל שפעולתו אתך, אם כן אפילו שכר קרקעות נמי, עיין שם. ובאמת כן מצאתי בתורת כהנים (ספרא פ' קדושים פרשתא ב', ט') מטעם זה גופא. אך לפי זה יצא לנו דין חדש למאי דמשמע מביאור הגר"א, דהלכה בזה כסתם משנה דלא יליף שכיר שכיר, אם כן לא יהיה נוהג איסור הלנת שכר קרקעות, רק אם כלה זמן פעולתן בסוף היום או בלילה, דשייך על זה הלאו דכל תלין. אבל אם כלה פעולתן באמצע היום, דלא שייך בזה כל תלין, רק העשה דביומו תתן שכרו, והלאו דלא תבוא וגו' לא שייך בשכר קרקעות, כיון דלא גילתה התורה בזה לענין שכיר יום. ולפי דברינו ניחא השתא מה שכתב הגר"א בליקוטיו ראה לדעה זו מהירושלמי בב"מ שם דמרבה עבדים, ומשמע מזה דקרקע לא עבר בכל תלין, ולכך איצטריך לרבות עבדים דלא נימא דהוקשה לקרקעות, ע"ש.

עב אהבת חלק א, פרק תשיעי חסד

לוח זימי: שנה פשוטה - י"א תשרי, י" שבט, י" סיון. שנה מעוברת - י"א תשרי, כ' שבט, כ"ט אייר.

ו. אם מת הפועל, אין הַבֵּן יורש זכות אביו, (יז) לַעֲנִין שִׁיְהֵא הַפֶּעַל הַבֵּית עוֹבֵר עָלָיו מִשּׁוּם "בַּל תִּלִּין".

ז. אין פֶּעַל הַבֵּית עוֹבֵר מִשּׁוּם "בַּל תִּלִּין", אֶלְא אִם בֵּן (יח) יֵשׁ לוֹ מְעוֹת לַתֵּן לוֹ, דְּכַתִּיב: "לֹא תִלִּין פְּעֻלַת שְׂכִיר אֶתְךָ" - וְהַכּוֹנֵה שֵׁשׁ אֶתְךָ. וְהוּא הַדִּין אִם יֵשׁ לוֹ (יט) פְּקֻדוֹן, (כ) אוֹ הַלּוֹאֵה אֶצֶל אַחֵר, וְהִגִּיעַ זְמַן פְּרֻעוֹן, מְקָרִי (תְּקָרָא) גַם בֵּן שֵׁשׁ אֶתְךָ, דְּהָרִי יָכוֹל לְקַח מֵהֶם. וּבְשִׁיטָה מְקַבְּצַת פְּתַח בְּשֵׁם הָרִיטְב"א, דָּאִם יֵשׁ לוֹ אֶכְלִין דְּקִימֵי לְמַכִּירָה הוּא גַם בֵּן בְּכָלֵל אֶתְךָ, דְּהָרִי יָכוֹל לְמַכְרֵם, וְכֵן מִשְׁמַע בְּסִפְרֵי הַחֲנוּפָה מְצֻנָה תְּקַפ"ח.

נתיב החסד

זה. ואין לומר, כיון דבן יורש אביו, הוא יורש זכותו אף בזה, דענין כל תלין לא הוי דבר של ממון, דיהיה שייך בזה ירושה נכדמוכח מהרא"ש בפרק המקבל דפסק כרב בשכיר שעות משום דהלכתא כרב באיסורין, רק איסורא בעלמא ואיסורא לבריה לא מורית (גיטין דף מ').

(יח) יש לו וכו', שולחן ערוך סימן של"ט סעיף י'. וכן איתא ברא"ש ובטור.

(יט) פקדון. דקיימא ברשותיה לכל מילי והוא מקרי אתך, עיין בחושן משפט סימן ק"א סעיף ד' בהג"ה.

(כ) או הלואה. עיין לעיל בחלק א' פרק א' סעיף י"ב ובנתיב החסד שם. ואף דשם יש דיעות בזה, מכל מקום הכא נראה לי דכולי עלמא מודים דגבי שכיר צריך לגבות ולשלם לו. וראיה ממה שכתב הריטב"א (שם קי"א: ד"ה אתך), דאפילו סחורה דקיימא למכירה צריך למוכרן ולשלם לו, וכל שכן דצריך ליקח מעותיו המזומנים ולשלם לו ובכלל אתך הוא.

קטן, נשבע ונוטל, משמע דאם עבר זמנו נשבע בעל הבית ונפטר, דהיינו משום חזקה, דאין בעל הבית עובר בכל תלין, כדאיתא בגמרא שם (ק"ב:), הרי דגם בקטן יש בו משום כל תלין, ועל כרחך לא פליג הראב"ד שם עליה דהרמב"ם אלא בהא דמטיל על הקטן שבועה, אבל בסברא זו לא מצינו מי שיחלוק עליו. וראיתי אנשים שמשתמשין בקטן באיזה דבר של תשמיש, ומבטיחין להם שיתנו להם אחר כך דבר מה עבור זה, ולבסוף לא יתנו להם כלום, ושלא כדין עבדי, דאיסור כבישת שכר שייך אפילו במלאכת פרוטה אחת, וכמו שכתבנו בסעיף ג', ואפילו בקטן שייך זה כמו שהוכחנו, ואפילו לאחר את זמנו אסור, כמו שכתבנו דשייך בו כל תלין, וכל שכן לכבוש לגמרי דאסור.

(יז) לענין וכו'. דלא קרינא שכיר גביה דלא שכרו, ולא שייך ביה גביה ואליו הוא נושא את נפשו, ולא עדיף מהאומר לשלוחו: צא שכור לי פועלים, דאין המשלח עובר אחר כך בכל תלין מטעם

אהבת חלק א, פרק תשיעי חסד עג

וּנְרָאָה דְאִם (כא) יְכוּל לְהַשִּׁיג מְעוֹת לְלוֹת, צָרִיף לְלוֹת, כְּדִי שְׂיִהְיֶה יְכוּל לְקַיֵּם מְצוֹת עֲשֵׂה ד' בְּיֹמוֹ תַתֵּן שְׂכָרוֹ". וּבִפְרָט אִם הַשְּׂכִיר עָנִי, וְעַל יָדֵי זֶה שְׂיִתֵּן לוֹ בְּזַמְנוֹ, יִחְזִיק יָדוֹ שְׁלֵא יִצְטָרֵף לְבְרִיּוֹת, בְּנֹדָאֵי צָרִיף לְעֲשׂוֹת כֵּן. וְעַיִן לְעִיל בְּפֶרֶק א' ב'נְתִיב הַחֲסֵד סְעִיף קָטָן כ'.

לוח יומי: שנה פשוטה - י"ב תשרי, י"א שבט, י"א סיון. שנה מעוברת - י"ב תשרי, כ"א שבט, א' סיון.

ח. אִם שְׂכָר שְׁנֵי פּוֹעֲלִין, וְיֵשׁ לוֹ מְעוֹת רַק עֶבֶר אֶחָד, (כב) נְרָאָה דִּיחֲלֵק מֵהַ שְׂשֵׁשׁ לוֹ לְשְׁנֵיהֶם, וְאִינוּ עוֹבְרֵי ב'לֹא תִלִּין", אַחֲרֵי שְׂאִין לוֹ יוֹתֵר.

נתיב החסד

לפורעו, משמע מזה דאפילו אין לו מעות בביתו צריך לבקש ולהשיג ולפרוע אם יש ביכולתו. ואולי יש לדחות דכונת רש"י והחינוך היכא דיש לו סחורה דקיימא למכירה, דצריך למכור אותם ולפרוע להשכיר, אבל ללוות אפשר דאין מחויב ועיין. ודע דמלשון החינוך שכתב, אלא אם כן יאבד הרבה משלו, משמע בבירור דאם מגיע לשכיר דבר קטן, ויש לו לבעל הבית מטבע גדולה שמחויב לפרוט אותה כדי לשלם להשכיר בזמנו, אף אם יגיע לו קצת היזק מזה. והעולם נכשלין בעוונותינו הרבים בזה.

(כב) נראה דיחלק. וזה עדיף יותר משיתן לאחד כל שכרו, ויקיים בו המצוה בשלימות, דבאמת הוא משועבד לשלם לשניהם, וממילא אם לא ישלם לאחד כלל, הרי הוא עובר עליו ככל תלין, לפי מה שמבואר לקמן סעיף י', דאם יש לו מקצת שכר לשלם לפועל ואינו משלם לו, הרי הוא עובר עליו ככל תלין. מה שאין כן עתה שמשלם לשניהם, אינו עובר בכל תלין, אף שאינו נותן לכל אחד שכרו משלם, כיון שאין לו יותר. ועיין בחושן משפט סימן ק"ד סעיף י'.

(כא) יכול וכו'. ממה דאיתא במנחות דף מ"א. במעשה דרב קטינא, משמע שם דצריך האדם להשתדל להכניס את עצמו, שיהיה מחויב בהמצוה ובעידן ריתחא ענשינן על זה, שלא הביא עצמו לידי חיוב, עיין שם. והוא הדין בענינו, דצריך להשתדל ולהשיג מעות אם יכול, כדי שיהיה יכול לקיים המצוה דביומו תתן שכרו. ואפשר דגם מצד הדין הוא מחויב בזה דמקרי יש אתך, כיון שיכול להשיג מעות בקל ולפרוע לו. וראיה ממה שכתב רש"י בחומש (ויקרא י"ט י"ג), דלפיכך זמן שכיר יום בלילה וזמן שכיר לילה ביום עד ביאת השמש, לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית עונה לבקש מעות. הרי דמשמע מזה דמחויב לבקש מעות אף אם אין לו בביתו, וכן משמע קצת בספר החינוך סימן תקפ"ח שזה לשונו, אבל לא תבעו, או שאין לו כלום שיפרע לו, אינו עובר, שלא חייב הכתוב אלא בשיש לו בביתו או שיכול לפרוע, אבל אם אינו יכול לפרוע באותו יום, אלא אם כן יאבד הרבה משלו [מלשון זה משמע דסבירא ליה כדעת הריטב"א שכתבתי בפנים], לא חייב הכתוב בזה לפי הדומה, עד כאן לשונו. מדכתב או שיכול

עד אהבת חלק א, פרק תשיעי חסד

וְאָפְלוּ אִם הָאֶחָד תָּבַע מִתְחִלָּה, צָרִיף לְעַכְבּ מִחֲצִית הַמְּעוֹת לְהַשְׁנִי, (כג) דְּבוּדָאֵי יִתְבַּע גַּם הוּא, כְּדָאֲמַרִּינָן בְּשָׁבוּעוֹת (דף מ"ה:): דְּחֻזְקָה אֵין שְׂכִיר מְשָׁהָה שְׂכָרוֹ, אִם לֹא שְׂיֻדַּע שְׁהַפּוֹעֵל הַשְׁנִי לֹא יִקְפִיד עָלָיו, בְּמָה שְׂיִסְלַק הַיּוֹם לְהָאֶחָד. וְכֹל זֶה בְּשִׁשְׁנֵיהֶם עֲנִיִּים אוֹ עֲשִׁירִים, אַבְּל אִם אֶחָד עֲנִי וְאֶחָד עֲשִׁיר, יִתְבָּאָר לְקַמְן בְּפִרְקָא " (סעיף ח').

ט. אַחַר שֶׁנִּשְׁלַם פְּעֻלַת שְׂכִיר, (כד) יֵשׁ לוֹ לְבַעַל הַבַּיִת לְזַהֵר, שְׁלֹא יוֹצִיא מְעוֹתָיו לְסַחֲרָה, כְּשִׂיֻדַּע שְׁעַל יָדֵי זֶה לֹא יִהְיֶה לוֹ אַחַר כֵּן בְּמָה לְשַׁלֵּם לְהַשְׂכִּיר, אֶפְלוּ אִם לֹא תִּבְעוּ הַשְׂכִּיר עֲדִין. וְכֹל שֶׁפֶן לְהוֹצִיא מְעוֹתָיו לְסַחֲרָה אַחַר שֶׁתִּבְעוּ, (כה) דְּבוּדָאֵי אֲסוּר, וְעוֹבֵר מְשוּם "בְּיוֹמוֹ

נתיב החסד

אֵין בִּידוֹ, מִמִּילָא אֵין עוֹבֵר עָלָיו בְּלֹא תְלִין, אוֹ דְלֵמָא כִּיּוֹן דְּבַעַת שְׁתַּבְּעוּ הִיא הַמְּעוֹת בִּידוֹ, אַתְךָ קִרִּינָן בּוֹ וְאֲסוּר מִן הַתּוֹרָה לְהוֹצִיא הַמְּעוֹת, כְּשִׂיֻדַּע שְׁלֹא יִהְיֶה לוֹ מְעוֹת אַחֲרֵים עַד סוּף הַזְּמַן לְשַׁלֵּם לוֹ, וְעוֹבֵר מְשוּם לֹא תְלִין. וְלַעֲנִין אֲסוּר, לֹא קַמְבַּעֵי לִי, כְּמוֹ שְׁכַתְּבֵנוּ בְּסַעֲיָא קִטָּן הַקּוֹדֵם, כִּי קַמְבַּעֵי לִי לַעֲנִין עֲצֵם הַלֹּא דְבַל תְּלִין, אִם הוּא עוֹבֵר. וְנִרְאָה לִי קִצַּת רֵאִיָּה מִדְּבָרֵי הַרִּיטְב"א הַנ"ל דְּעוֹבֵר, דֵּהֲלֹא כְּתַב הַרִּיטְב"א, דֵּאִם יֵשׁ לוֹ אוֹכְלִין דְּקִיָּמָא לְמַכִּירָה, אַתְךָ קִרִּינָן בּוֹ, מְשוּם דִּיכּוֹל לְמַכְרֵן וְלִקְיִים הַמְּצוּהָ, וְעוֹבֵר בְּלֹא תְלִין אִם לֹא עֲשָׂה כֵּן. קַל וְחוֹמֵר בְּעֲנִינָנוּ, שִׁישׁ לוֹ מְעוֹת מְזוּמָנִים, וְהוּא מוֹצִיא אוֹתָן לְסַחֲרָה, וּמְבַטֵּל הַמְּצוּהָ בִּידֵים. וְדַע דֵּאֲפִילוּ אִם נִימָא דֵּאִינוּ עוֹבֵר בְּכֹל תְּלִין בְּאוּפֵן זֶה, מְשוּם דְּשֵׁם לֵינָה לֹא שִׁיךְ רַק בְּרַגַּע הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל הַלַּיְלָה, כְּמוֹ לַעֲנִין לֹא יִלִּין חֵלֶב חֲגִי [בְּבֹא מְצִיעָא ק"י ע"ב תּוֹסְפוֹת דִּיבּוּר הַמִּתְחִיל יִצְא], וְאִז הֲלֹא אֵינוּ אַתְךָ, מְכַל מְקוֹם בְּעֲשָׂה דְּבִיוֹמוֹ תַתָּן שְׂכָרוֹ נִרְאָה דְּעוֹבֵר. דֵּאִף דּוּזָה בְּרוּר דְּעֲשָׂה דְּבִיוֹמוֹ, אֵינוּ אֲלֵא כְּשִׁישׁ אַתּוֹ, כְּמוֹ הַלֹּא דְלֹא תְלִין, וְגַם אֵינוּ עוֹבֵר עַל עֲשָׂה דְּבִיוֹמוֹ, רַק אִם עוֹבֵר

(כג) דְּבוּדָאֵי וְכו'. מֵהָא דֵּאִיתָא בִּירוּרָה דְּעָה סִימָן רַנ"א סַעֲיָא י"א, דֵּאִם בֹּא עִם הָאֲרֵץ לְפָנֵינוּ מֵת בְּרַעֲב, חַיִּיב לְהַחִיתוֹ, אִף עַל פִּי שְׁהוּא סַפֵּק אִם יַחְסֵר לְתַלְמִיד חֲכָם אַחַר כֵּךְ, עַד כֹּאֵן לְשׁוֹנוֹ. מְשַׁמַּע דֵּאִם וְדֵּאִי יַחְסֵר לוֹ, אִף עַל פִּי שֵׁאִינוּ עַדִּין לְפָנֵינוּ, יֵשׁ לוֹ לְמַנּוּעַ אֶת עֲצֻמוֹ כְּדִי לְהַקְדִּים לְהַתְלַמֵּד חֲכָם. וְהַכִּי נִמִּי, בְּעֲנִינָנוּ דְּבוּדָאֵי יִבּוּא הִרִי כְּמִי שְׁכַבְרָא בֹא וְכַדְלַעִיל.

(כד) יֵשׁ לוֹ וְכו'. דְּמִסְתַּבְּרָא דְּמַקְרִי מְטִי זְמַן חַיּוּבָא לְתַשְׁלוּמִין תִּיכְף שְׁהַשְׁלִים פְּעוּלָתוֹ וְנִשְׁתַּעֲבַד לְשַׁלֵּם לוֹ, וְאִיךְ יוֹצִיא מְעוֹתָיו. נוֹאִין רֵאִיָּה לְהִיפּוֹךְ מְבַבָּא מְצִיעָא קִי"ב ע"ב בְּגַמְרָא, כִּיּוֹן דְּמְטִי זְמַן חַיּוּבָא, עֵיין שֵׁם, דֵּהֲתֵם לַעֲנִין לְעַבּוּר בְּכֹל תְּלִין, מֵה שֵׁאִין כֵּן לַעֲנִין עֲצֵם הַחַיּוּב. וְאִף שְׁלֹא תִבְעוּ עַדִּין הֲלֹא בּוּדָאֵי יִתְבַּעֲנוּ קוֹדֵם שִׁיעֲבּוּר הַזְּמַן כְּדְמוּכַח בְּגַמְרָא (שְׁבוּעוֹת מ"ה:): דְּחֻזְקָה אֵין שְׂכִיר מְשָׁהָה שְׂכָרוֹ אֲלֵאֲחֵר זְמַנוֹ.

(כה) דְּבוּדָאֵי אֲסוּר וְעוֹבֵר. דֵּהֲנָה כְּבַר נִסְתַּפְקֵי לַעֲנִין לֹא דְלֹא תְלִין, דְּדִרְשׁוּ אַתְךָ, כְּשִׁישׁ אַתְךָ, אִם הַכּוּוּנָה דּוּקָא בְּשִׁישׁ אַתְךָ עַד סוּף הַזְּמַן, אֲבַל אִם הוֹצִיא מְעוֹתָיו מְקוֹדֵם, וְכִשְׁהִגִּיעַ הַזְּמַן דְּעַמּוּד הַשַּׁחַר כְּבַר

אהבת חלק א, פרק תשיעי חסד עה

תתן שקרוי". וראוי (כו) לכל בן דעת לשמור עצמו מזה, אפלו קדם שגשלים פעלת השכיר.

נתיב החסד

לנו התורה טעם: כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו.

ואין להקשות על דברינו שבפנים, דאסרנו להוציא לסחורה אחר שגמר הפועל

הפעולה, מהא דאיתא בשבת דף קכ"ז:

מעשה באדם אחד שירד מגליל העליון

ונשכר אצל בעל הבית אחד בדרום ג'

שנים. ערב יום הכפורים אמר לו: תן לי

שכרי ואלך ואזון את אשתי ובני. אמר לו:

אין לי מעות. אמר לו: תן לי פירות. אמר

לו: אין לי וכו'. הפשיל כליו לאחוריו והלך

בפחי נפש לביתו. לאחר הרגל נטל בעל

הבית שכרו בידו וכו'. אחר שאכלו ושתו

אמר לו: בשעה שאמרת לי תן לי שכרי,

ואמרת לי אין לי מעות, במה חשדתני?

אמרת: שמא פרקמטיא בזול נודמנה לך

ולקחת מהן, דאפשר דשם מיירי אחר שכבר

עבר בוקר ראשון, דתו אין עובר על כל

תלין. אי נמי, קודם שהשלים השכיר את

פעולתו, שעדיין לא הגיע הזמן חיובא. ואף

דגם בזה ראוי ליזהר, הלא מכל מקום לא

עשה איסור בזה.

ובאמת לא עבר אותו האיש גם על זה, דהרי

המעשה היה שהקדיש כל נכסיו

לשמים, כדאיתא שם שסיפר לו שהקדיש

כל נכסיו בשביל הורקנוס בנו שלא עסק

בתורה, וכשבא אחר כך אצל חבריו

בדרום, התירו לו. ואמנם על זה גופא קשיא

לי, איך היה מותר לו להקדיש כל נכסיו

ולהפקיע מעל עצמו חיוב התשלומין

להשכיר, ושמה לא ימצא היתר לנדרו?

ועיין לקמן בפרק עשירי דין י"ב, וכל שכן

בזה שיוכל לבוא לידי כובש שכר שכיר.

ואולי דמתוך כעס נדר.

הזמן כמו בלאו דלא תלין. ובענינו, הלא

בסוף הזמן אין לו מעות, ולא קרינן בו

אתך, מכל מקום נראה דמתחלת חיוב

העשה עליו מעת שגמר הפעולה, דומיא

דשאר מצות התלויות בזמן, כמו מילה

ושופר ולולב, דאף דיוכל לקיימם כל היום,

ואינו עובר עליהם רק אם כלה כל היום

ולא קיימם, מכל מקום הלא זמן חיובם

מתחלת, מעת שהתחיל היום ויכול לקיימם.

ואם יודע שאחר כך לא יהיה לו לולב

ושופר לקיים המצות עשה, מחויב בודאי

לקיים עתה בעוד שהמה בידו, ואם לא

עשה כן ביטל עשה בידים. הכי נמי

בענינו, מתחלת חיוב המצוה דביומו עליו,

מעת שגמר השכיר הפעולה, ויש ביכולתו

לקיים המצוה. ועל כן אם הוא מוציא עתה

המעות ויודע שבודאי לא יהיה לו מעות

עד סוף הזמן לקיים המצות עשה, אם כן

הרי הוא עוקרו עתה בידים. ועיין בפסחים

צ"ד ע"ב: ערל שלא מל ענוש כרת משום

עשיית הפסח. ואף שעתה אינו יכול לעשות

הפסח, משום דאמרינן ליה קום מהול

ועשה פסח, וכשלא עשה כן חשבינן ליה

כאילו מבטל מצות פסח בידים דענוש כרת.

וכל שכן בענינו, דיש לו מעות ומוציא

אותן לסחורה ומפקיע את עצמו ממצוה זו,

שלא יהיה יכול לקיימה, דחשבינן כאילו

עקר העשה בידים.

(כו) לכל וכו'. דזה לשון החינוך במצוה

תקפ"ח: מכל מקום ראוי לכל בן דעת

להיות הכסף בידו טרם ישכור הפועלים.

ומכל שכן בענינו, שכבר שכר הפועלים

ויש בידו מעות, דיזהר מלהוציאם כדי

שיהיה יוכל לשלמם בזמנו, וכמו שנתנה

עו אהבת חלק א, פרק תשיעי חסד

לח יומי: שנה פשוטה - י"ג תשרי, י"ב שבט, י"ב סיון. שנה מעוברת - י"ג תשרי, כ"ב שבט, ב' סיון.
 י. צריך לשלם להשכיר בזמנו כל מה שמגיע לו, אם יש לו. ואם לא השלים לו כל שכרו, (כו) עובר ב"בל תלין" על זה המקצת שפחת לו. וכן אם אין לבעל הבית כל המעות שמגיע להשכיר, אפלו הכי חייב לתן לו מה שיש לו, (כח) ואם לא נתן, עובר ב"בל תלין".

יא. ודע דכל מה שפכתנו בזה הפרק, דעובר בעל הבית ב"בל תלין פעלת שכיר", הינו דוקא בשתבעו השכיר, ולא נתן לו. (כט) אבל אם לא תבעו השכיר, אפלו יש לו מעות, אינו עובר עליו, דהרי הוא פאלו מרשהו לזה. ויש אומרים, דאפלו אם לא תבעו, יש לזהר לסלק לו השכירות בזמנו, רק שאינו עובר בלאו [ספר 'שער המשפט' (סימן של"ט ס"ק ב)]. וכן הוכיח בספר 'חבל יוסף' [אולם המשפט], עין שם].
 ואם בעת שתבעו, לא היה לו מעות, ואחר כך השיג מעות קדם שעבר הזמן, (ל) מחייב להוליך לו המעות, או (לא) להודיעו שיבוא ויטל מעותיו,

נתיב החסד

כאילו תבעו בפירוש שכר מלאכתו, דהא דממעטינן לא תבעו, היינו שעל ידי זה מוכח דמדעתו הוא וכמו שפירש רש"י, וזה שבא לבית בעל הבית ודאי כונתו משום תביעת שכרו, ומה שלא תבעו בפירוש היינו משום כיסופא, וכן משמע בתורת כהנים (ספרא פ' קדושים פרשתא ב', י) דאיתא שם בזה הלשון: יכול אפילו לא בא ולא תבעו, תלמוד לומר אתך, מדעתך. וכונת התורה כהנים, היינו, לא בא לביתו ולא תבעו חוץ לביתו, משמע בהדיא דאם בא לביתו הוה כאילו תבעו.

(ל) מחויב וכו'. דכיון שתבעו השכיר וגם יש איתו מעות, הרי אסרה התורה להלין כסף השכיר אצלו, וכדכתיב: לא תלין וגו'. ואף דלא היה לו בשעת תביעה, מה בכך, הלא לבסוף השיג מעות, ובתביעתו של השכיר הלא כבר גילה דעתו, שאינו רוצה לעכב דמי שכירותו אצלו.

(לא) או להודיעו. ודי בזה שאינו עובר עוד בכל תלין, אם מתעצל השכיר לבא

(כו) עובר וכו'. כן מוכח בהגהות אשר"י ב"מ פרק המקבל סימן מ"ד דיבור המתחיל ודוקא וכו', עיין שם, והוא פשוט. (כח) ואם לא וכו'. גם זה מוכח מהגהות אשר"י הנ"ל להמעייין בו וכן הוא מצד הסברא. ואף שכתבנו מתחילה, דאם אינו משלם כולו אינו מקיים המצוה כדין, מכל מקום אטו אם לא יוכל לשלם כולו, משום שאין לו הותר לו מלשלם אף מה שיש לו, ובאמת כל פרוטה ופרוטה חייב בפני עצמו. ועוד דכיון דעל מה שאין לו אינו מחויב, משום דכתיב אתך, ממילא כמה שיש לו מקיים המצוה בשלימות.

(כט) אבל וכו'. כן איתא בגמרא שם (ק"ב.ב): יכול אפילו לא תבעו, תלמוד לומר אתך לדעתך [ולא מדעתו, רש"י], היינו דמדלא תבעו מוכח שמדעתו הוא ונתרצה לזה ומרשהו שיהיה שכרו בידו עד אחר הזמן. ונראה לי פשוט, דאף אם לא תבעו בפירוש כל שבא השכיר אצל הבעל הבית אחר שכילה מלאכתו כנהוג, הוה

אהבת חלק א, פרק תשיעי חסד יז

(לב) כְּדִי שֶׁלֹא יַעֲבֹר עַל "בֵּל תִּלְיִן". וְכֵן אִם שָׂכַר אֶצְלוֹ בְּהֶמְה וְכֵלִים לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן לְצָרְכָיו, וְכֵלָו פָּעֲלָתָן אֶצְלוֹ, צָרִיךְ לְזַהֵר לְשֵׁלֵם דְּמֵי שְׂכִירָתָן בְּזִמְנָן, אֶפְלוּ לֹא תִּבְעוּ בְּעַל הַבְּהֶמָה וְהַכֵּלִים, (לג) דָּאִין דְּאִיָּה מְדִלָּא תִּבְעוּ, דְּמַרְשֵׁהוּ לְאַחַר אֶת הַזְּמַן, אַחֲרֵי שֶׁלֹא יָדַע שֶׁכֵּלָה פְּעֻלָּתָן, מַה יִּתְּבַע אוֹתוֹ?

לוח יומי: שנה פשוטה - י"ד תשרי, י"ג שבט, י"ג סיון. שנה מעוברת - י"ד תשרי, כ"ג שבט, ג' סיון.

יב. (לד) עָבַר זְמַנּוֹ, (לה) אֵין בְּעַל הַבֵּית עוֹבֵר מְשׁוּם "בֵּל תִּלְיִן". וּמְכָל מְקוֹם חָיָב לְתַן לוֹ מִיד, וּבְכָל יַעַת שִׁישְׁהָה, עוֹבֵר עַל לָאוּ שֶׁל דְּבִרְיָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג' כ"ח): "אַל תֹּאמַר לְרַעַף לֶךְ וְשׁוּב וּמַחֵר אֶתָּן וַיֵּשׁ אֶתָּךְ".

נתיב החסד

וליקח מעותיו, דלא מצינו לענין פרעון שכיר בעלמא, שיצטרך בעל הבית להוליך המעות לביתו, אלא דהשכיר צריך לילך וליטול מעותיו. ואף דהכא כבר תבעו פעם אחת ולא היה לו, צריך לילך פעם שנית אחרי מעותיו, אחרי שהודיעו בעל הבית שיש בידו מעות, וכמאמרם (ב"ק מ"ו): מאן דכאיב ליה כאיבא, אזיל לבי אסיא. וגם ממה שהזהירה התורה ואמרה (דברים כ"ד ט"ו): לא תבוא עליו השמש כי עני הוא וגו', ולא יקרא עליך אל ד' וגו', מוכח דעיקר הקפדת התורה לא נאמר רק כשבבעל הבית מעכב הפרעון אצלו, ולא כשמצריך את השכיר לבא אצלו אחר מעותיו.

(לג) דאין ראייה וכו'. הטעם כמו שהוכחנו בסוף סעיף קטן הקודם דבעינן דוקא שיהא ראייה שהשכיר מתרצה מדעתו לזה והיינו מדלא תבעו, והכא ליכא ראייה לזה.

(לד) עבר זמנו וכו'. דכתיב לא תלין פעולת שכיר אתך עד בוקר, והאי עד בוקר יתירא הוא, אלא ללמדך שאינו עובר אלא עד בוקר ראשון. וכתבו הפוסקים דהוא הדין אם הוא שכיר לילה, אינו עובר עליו בלאו דלא תבא עליו השמש, כי אם ביום ראשון.

(לה) אין וכו'. ואפילו אם לא תבעו עד בוקר, או שלא היה לו, דבאופן זה אינו עובר בלאו דלא תלין וכו"ל, אפילו הכי אינו עובר עליו בבוקר שני, כן מוכח מרש"י קי"א ע"א בדיבור המתחיל מידע ידעי, וכן כתבו האחרונים.

וליקח מעותיו, דלא מצינו לענין פרעון שכיר בעלמא, שיצטרך בעל הבית להוליך המעות לביתו, אלא דהשכיר צריך לילך וליטול מעותיו. ואף דהכא כבר תבעו פעם אחת ולא היה לו, צריך לילך פעם שנית אחרי מעותיו, אחרי שהודיעו בעל הבית שיש בידו מעות, וכמאמרם (ב"ק מ"ו): מאן דכאיב ליה כאיבא, אזיל לבי אסיא. וגם ממה שהזהירה התורה ואמרה (דברים כ"ד ט"ו): לא תבוא עליו השמש כי עני הוא וגו', ולא יקרא עליך אל ד' וגו', מוכח דעיקר הקפדת התורה לא נאמר רק כשבבעל הבית מעכב הפרעון אצלו, ולא כשמצריך את השכיר לבא אצלו אחר מעותיו.

(לב) כדי וכו'. ואף דבעלמא אין צריך להוליך אצלו המעות ולא להודיעו, הכא כיון דבעת שתבעו לא היה לו, מנין לו לידע לבא אצלו עוד הפעם. ונראה דהוא הדין כשאירע להפועל איזה אונס אחר שכיילה פעולתו, שאינו יכול לבוא לבית בעל הבית אחר מעותיו ולא לשלוח שליח אצלו, צריך המשכיר להוליך המעות אצלו. דכל עיקר הסברא דבלא תבעו השכיר, אינו

עח אהבת חלק א, פרק תשיעי חסד

יג. שכיר שמפיר בבצל הבית, שאין דרכו להיות בקדו מעות אלא ביום השוק, (לו) אינו עובר ב"כל תלין", אפילו יש לו מעות, ואפילו תבעו בבקר ראשון, דהא מתחלה בעת שנשפר לו, מיאש נפשה, שלא יתן לו עד יום השוק.

ומיום השוק ואילך, אם אינו נותן לו, (לו) עובר משום "אל תאמר לרעה וגו'".

והוא הדין הני שאין דרכם לשלם, עד שיחשבו עם הפועלים, (לח) אינם עוברים עד שיחשבו (לט) עמהם, דמתחלה נתרצה הפועל לזה.

נתיב החסד

(לו) אינו עובר וכו'. שולחן ערוך שם סימן של"ט סעיף ט'.

(לט) עמהם. ואפילו אם תבע ממנו דבר

מועט שהוא יודע שחייב לו, אפילו בלא חשבון, אפילו הכי אם לא נתן לו, אינו עובר [כמבואר בנימוקי יוסף שם], אם לא שהמנהג לתת מעט קודם החשבון, דאז מחויב ליתן לו.

(לו) עובר משום וכו'. אבל לא משום כל תלין, מכיון שכבר עבר עליו בוקר ראשון.

(לח) אינם עוברים. היינו אפילו בלאו דאל

אהבת חלק א, פרק עשירי חסד עט

לוח יומי: שנה פשוטה - ט"ו תשרי, י"ד שבט, י"ד סיון. שנה מעוברת - ט"ו תשרי, כ"ד שבט, ד' סיון.

פֶּרֶק עֶשְׂרִי

ובו י"ג סעיפים.

א. נתן טליתו לאמן לתקנה (א) בקבלנות וּגְמָרָה, (ב) פל זמן שהטלית ביד האמן - אינו עובר. נתנה לו, אפלו (ג) בחצי היום, פִּיּוֹן שֶׁשָׁקְעָה עליו חמה ולא פָּרְעוּ, עובר משום "בְּיֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תְּבֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ" (דברים כ"ד ט"ו). וכן אם נתן לו הטלית בלילה, עובר בבקר משום "בל תלין" (ויקרא י"ט י"ג), (ד) שקבלנות היא כשכירות לפרעו בזמנו.

ב. האומר לשלוחו: צא ושכור לי פועלים, ושכרם בשבילי, (ה) ואמר להם: שכרכם על בעל הבית, אין שום אחד מהם עובר ב"בל תלין", דהא בעל הבית לא שכרן, ולא קרינא שכיר גבה (ואינני קורא - אותו - שכיר אצלו), והשליח אין פעלתן עליו, אלא אמר להם שבעל הבית יתן להם. ואפלו לא אמר בפרוש, פִּיּוֹן שֶׁהַפּוֹעֵל יוֹדֵעַ, שאין המלאכה שלו וכדלקמה. ומיהו בעל הבית עובר משום (משלי ג' כ"ח) "אל תאמר לרעף

נתיב החסד

- (א) בקבלנות. היינו שהאומן מקבל עליו לעשות מלאכתו בכך וכך.
- (ב) כל זמן וכו'. היינו אפילו אמר לו גמרתיו בא וטול ואיני רוצה לעכב החפץ תחת השכירות, אפילו הכי אינו עובר, דלא קרינן בו פעולת שכיר אתך, כל זמן שהחפץ ביד האומן [כן מצדד בשיטה מקובצת (כ"מ קי"ב. ד"ה ולענין), וכן כתב שם אחר כך בהדיא בשם הר"ר יהונתן, עיין שם].
- (ג) בחצי היום. לאו דוקא, דהוא הדין בסוף היום כל שהוא לפני שקיעה ויש פנאי לשלם עד השקיעה.
- (ד) שקבלנות וכו'. ודוקא בזה שעצם הטלית הוא שלו ולא נתן לאומן רק לתקנה והוה ליה כשכיר דעושה במלאכת בעל הבית, אבל כשמבקש מהאומן לעשות לו מנעלים או איזה כלי ועושה הכל משלו, כמו שמצוי, פשוט דאין בעל הבית עובר משום בל תלין, דהאומן הוא כמוכר ממש, וכן מוכח בגמרא בבא מציעא דף קי"ב ע"א, עיין שם.
- (ה) ואמר להם וכו'. עיין בביאור הגר"א בסימן של"ו (ס"ק ו') דמוכח שם דבאומר שכרכם על פלוני אפילו שכרם לעשות בשלו גם כן אינו עובר משום בל תלין, וכן מוכח בתוספתא פרק עשירי דבבא מציעא בדין המחזהו אצל חנווני, עיין שם.

פ אהבת חלק א, פרק עשירי חסד

לך ושוב וגו', כְּשֶׁמִכּוֹן לְדַחוּתָם. וְאִם הוּא טְרוּד, וְאִין לוֹ פְּנָאי, (ו) אִין לוֹ אֶסוּר בְּזָה.

ג. וְאִם אָמַר לְהַפּוֹעֲלִים: שְׂכָרְכֶם עָלַי, (ז) אָפְלוּ הוֹדִיעֶם שֶׁהוּא שְׁלִיחַ, וְאִין הַמְּלָאכָה שְׁלוֹ, הוּא חֵיב בְּשְׂכָרָם, וּמִמֵּילָא עוֹבֵר בְּ"בַל תְּלִין", אִם לֹא שְׁלַם בְּזַמְנוֹ. וְאִם שְׂכָרָם בְּסִתָּם, שְׁלֹא אָמַר, שְׂכָרְכֶם עָלַי, וְגַם לֹא אָמַר לָהֶם, שְׂכָרְכֶם עַל בְּעַל הַבַּיִת, תְּלוּי בְּזָה: אִם הַפּוֹעֲלִים יוֹדְעִים שְׂאִין הַמְּלָאכָה שְׁלוֹ, (ח) אִין הַשְּׁלִיחַ עוֹבֵר, וְאִם אִינֵם יוֹדְעִים בְּזָה, הוּא חֵיב בְּשְׂכָרָם, וְעוֹבֵר מִשּׁוּם "בַּל תְּלִין".

ד. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים? בְּשְׁלִיחַ בְּעֵלְמָא. (ט) אָכַל מִי שֶׁהוּא אֶפּוּטְרוּפוּס עַל נְכִסֵּי חֲבֵרוֹ, אִף שֶׁהַפּוֹעֲלִים יוֹדְעִים שְׂאִין הַמְּלָאכָה שְׁלוֹ, וְאָפְלוּ שְׂכָרָן בְּסִתְמָא, הָוִי פְּאוּמַר, שְׂכָרְכֶם עָלַי, וְעוֹבֵר בְּ"בַל תְּלִין". וְכֵן (י) אִשָּׁה שִׁישׁ לָהּ בְּעַל, וְנוֹשְׂאָת וְנוֹתְנַת בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְשְׂכָרָה פּוֹעֲלִים, אָפְלוּ בְּסִתְמָא, עוֹבֵרֶת מִשּׁוּם "בַּל תְּלִין".

נתיב החסד

- (ו) אין לו וכו'. כן איתא בשולחן ערוך שם סימן של"ט סעיף ז'. ודוקא באיסור זה, דכן מוכח פשטיה דקרא (משלי ג' כ"ח), דאל תאמר לרעך לך ושוב, דהוא כשמכוין לדחות, אבל בעלמא היכא דיש איסור בל תלין אין לפטור משום טרדה, כן מוכח בתוספות שם דף קי"א. דיבור המתחיל אמר ליה, והוא פשוט.
- (ז) אפילו הודיעם. כן מוכח מהג"ה שם בסעיף ז' עיין שם.
- (ח) אין השליח וכו'. ומשרת דינו כשליח [בגמרא שם (ק"א). יהודא בר מרימר אמר ליה לשמעיה וכו'].]
- (ט) אבל מי שהוא וכו'. כן נראה בפשיטות, דמאי טעמא פוסק הרא"ש, דכשהפועלים יודעים שאין המלאכה שלו דאין השליח עובר, משום דדעתיהו עיון.
- דפועלים הוא על בעל הבית שהוא בעצמו ישלם להם, וזה לא שייך בעניננו.
- (י) אשה וכו'. אפילו אם הנכסים שהפועל עושה בהם הם של בעל, והפועל יודע מזה, מכל מקום עוברת. והטעם כיון שנושאת ונותנת, דעת הפועל שהיא בעצמה תשלם לו וכנ"ל לענין אפוטרופוס, כן נראה פשוט. [ועיין בחושן משפט סימן ס"ב סעיף א' דרמ"א סובר דסתם נשים בזמננו נושאות ונותנות בתוך הבית, ועיין בש"ך שם (ס"ק ח').] אך לענין הבעל אם הוא עובר משום בל תלין כשאשתו שוכרת פועלים בצויו, צריך עיון, דאפשר דהיא כשליח בעלמא ואולי אשתו כגופו. והעירני חכם אחד ראייה לדברינו ממנחות צ"ג ע"ב, ידו ולא יד שלוחו, ידו ולא יד אשתו, ועיין שם בגמרא משום דאשתו כגופו, וצריך עיון.

אהבת חלק א, פרק עשירי חסד פא

לוח יומי: שנה פשוטה - ט"ז תשרי, ט"ז שבט, ט"ו סיון. שנה מעוברת - ט"ז תשרי, כ"ה שבט, ה' סיון.
ה. המכהו אצל שלחני לתן לו [נגזון: שהיה פועל צריך למעות, והעמידו בעל הבית לפועל אצל שלחני, ואמר לו: תן לו בדינר מעות, ועלי לשלם], (יא) וקבל עליו השלחני, (יב) וגם נתרצה הפועל בדבר, שוב אין עובר בעל הבית בלאו ד"לא תלין", אפילו לא היה לבעל הבית ביד שלחני כלום עד עתה, (יג) ואפילו אם ארע שלבסוף לא נתן לו השלחני, דכתיב (ויקרא י"ט י"ג): "פעלת שכיר אתך", ולא זה שאין שכרו אתך, אלא אצל השלחני.

ו. וכל זה הוא רק לענין אסור "בל תלין". אבל לענין חזרה, דהיינו שרצה הפועל לחזור בו, שלא לקבל מהשלחני אלא מבעל הבית, לא

נתיב החסד

שם. וכן כתב בהדיא בספר החינוך (מצוה ר"ל), וכן מצרד בספר שער המשפט (שם), עיין שם.
(יג) ואפילו וכו'. כן כתבו הפוסקים, והיינו אפילו אם חזר ובא הפועל ותבעו, ומדינא יכול לחזור וכדלקמיה סעיף ו', אפילו הכי לענין איסור בל תלין אינו עובר בעל הבית, אם לא נתן לו בזמנו, דמאחר שניתק ממנו חיוב בל תלין שעה אחת שאין שכרו אתו, שוב אינו חוזר, ואף דהתוספות שם (ק"ב). ד"ה חוזר, בתירוץ השלישי כתבו דלרבה חוזר הפועל עליו גם לענין איסור בל תלין, מתירוץ השני של התוספות, דסתם הרא"ש והטור כותיה, משמע בהדיא דהגמרא לא מיירי כלל לענין איסור בל תלין, וכפשטיה דלישנא דגמרא שם מעבר וכו' הא מיהדר הדר. דהיינו, אף דחוזר הפועל, מכל מקום אינו עובר בעל הבית בבל תלין. ולפי זה יש ללמוד לכאורה דין חדש, דאם תבע הפועל לבעל הבית ולא היה לו, ונתרצה הפועל על יום אחר, ואחר כך השיג בעל הבית מעות, דאין מחויב ליתן לו, ואפשר דאין זה בכלל ניתק.

(יא) וקבל. דאם לא כן אין להם כלום על השולחני, כיון שאין לו אצל השולחני, כן כתב הגר"א בשולחן ערוך שם סימן של"ט (ס"ק ח'). ואין כונת הגר"א לפרש היכא שהשולחני מיחה בזה דפשיטא הוא, אלא רצונו לומר היכא שהבעל הבית אמר לפועל תקח שכירותך מעות אצל שולחני שהוא יתן לך עבורי ואמר הן והשלחני לא ידע עדיין מזה למחות בו, דגם כן לא מהני לפטור בעל הבית מבל תלין אם בא אחר כך הפועל לתבוע בעל הבית ולא רצה לתבוע את השולחני. והסביר לנו הגר"א הטעם, דלא מהני מה שנתרצה מתחילה משום דבאופן זה אין להפועלים כלום על השולחני, רצונו לומר, ולא ניתק עדיין הפועל מבעל הבית וקרינן בו פעולתו אתך. ועיין מה שכתבנו לקמיה (ס"ק י"ג) בדיבור המתחיל ואפילו. ובזה מיושב מה שהקשה בספר שער המשפט (סימן של"ט אות ג') בסוף דיבור המתחיל או שהמחהו וכו' וביותר קשה וכו' עיין שם. (יב) וגם נתרצה. כן משמע מרש"י ב"מ (ק"א). דיבור המתחיל המחיה וכו', עיין

פב אהבת חלק א, פרק עשירי חסד

מִבְּעֵי אִם (יד) הַשְּׁלַחְנִי אֵינוֹ רוֹצֵה לִּתֵּן, בְּוֹדָאֵי יָכוֹל הַפּוֹעֵל לְחַזֵּר עַל בְּעַל הַבַּיִת, דְּוֹדָאֵי אֲדַעְתָּא דְהִכֵּי (על דעת פן) לֹא נִתְרַצָּה; אֲלֵא אֶפְלוּ אִם לֹא חֲזַר הַשְּׁלַחְנִי מִלִּתֵּן, גַּם פֶּן (טו) הִרְשׁוּת בִּידוֹ לְחַזֵּר מִמָּה שֶׁנִּתְרַצָּה מִתְחִלָּה וְלִתְבַע אֶת בְּעַל הַבַּיִת.

ז. וְדוֹקָא שְׁלֵא פְטָרוֹ הַפּוֹעֵל בְּהִדְיָא, וְגַם לֹא קָנָה בְּעַל הַבַּיִת מִיַּד הַפּוֹעֵל. אֲבָל אִם (טז) פְטָרוֹ בְּהִדְיָא, דְהִיָּנוּ, שְׁאֶפְלוּ אִם לֹא יִתֵּן לוֹ הַשְּׁלַחְנִי, לֹא יִחְזַר עַל בְּעַל הַבַּיִת, (יז) אוֹ קָנָה מִיַּד הַפּוֹעֵל, שׁוֹב אֵינוֹ יָכוֹל הַפּוֹעֵל לְחַזֵּר בְּכָל גְּוֹנֵי.

לח יומי: שנה פשוטה - י"ז תשרי, ט"ז שבט, ט"ז סיון. שנה מעוברת - י"ז תשרי, כ"ו שבט, ו' סיון.

ת. אִם שָׁכַר שְׁנֵי פּוֹעֲלִין, (יח) וְאֶחָד מֵהֶם עָנִי, וְאֵין לוֹ מַעוֹת לְשֵׁלֶם (יט) בְּזַמְנּוֹ, רַק לְאֶחָד מֵהֶם, הָעָנִי הוּא קוֹדֵם, דְּכֹתִיב (דְּכָרִים כ"ד ט"ו): "כִּי

נתיב החסד

(יד) השולחני. דרשות בידו לחזור כיון שלא היה לבעל הבית מתחלה בידו כלום לא הלואה ולא פקדון, על כן לא נתחייב לו אף שהיה במעמד שלושתן [רי"ף ורא"ש]. (טו) הרשות וכו'. כן פסקו הרא"ש והטור כתירוץ השני של התוספות, וכן פירש הסמ"ע (שם ס"ק כ"א) את דברי השולחן ערוך. והטעם, משום דאף דבמחילה קיימא לן דלא בעי קנין, זה לא חשוב מחילה, כיון דלא פטרו בהדיא בכל גווני.

(טז) פטרו וכו'. אבל אם אמר הפועל לבעל הבית אני פוטרך אם יתן לי השולחני, זה לא חשוב מחילה ויכול לחזור מדיבורו ולילך אצל בעל הבית, כן מוכח מתירוץ השני של התוס'. ומה שכתב הטור, וזה לא אמר בפירוש אני פוטרך, רצונו לומר אני פוטרך בכל גווני, דהרי מקור דבריו הוא מדברי הרא"ש וידוע להמעין שהוא כתירוץ השני של התוספות, ובתוספות מוכח בהדיא כדברינו. [נדברי

(יז) או קנה. דכיון שהקנה לו, בודאי לפוטרו לגמרי נתכוין ואפילו אם לא יתן לו השולחני [תוספות והרא"ש].

(יח) ואחד וכו'. גמרא ב"מ קי"א ע"ב, ותמיהני אמאי השמיטו הפוסקים דין זה.

(יט) בזמנו. בגמרא שם קאמר סתם להקדים עני לעשיר. ויש לעיין אם זה דוקא לענין הקדמת הזמן דהעני קודם לו בזמן,

אהבת חלק א, פרק עשירי חסד פג

עֲנִי הוּא וְגו'". וְדַרְשׁוּ חַז"ל (ב"מ קי"א:), דְּהַאי קָרָא אֶתִי לְהַקְדִּים עֲנִי לְעֹשֶׂיר. וְאִם הִשְׁנִי פוֹעֲלִים שְׂשֻׁכְרִי, אֶחָד מֵהֶם עֲנִי, וְהִשְׁנִי אֶבְיוֹן, [אֶבְיוֹן הוּא מְעַנֶּה יוֹתֵר מֵעֲנִי, וְהִרְגֵּל לְבַשְׁתָּ. וְנִקְרָא אֶבְיוֹן - הָאוֹכֵה וְאִינוֹ מְשַׁיֵּג מִה שֶׁנִּפְשׁוּ מִתְאַנְהוּ], גַּם בְּזֶה (כ) הָעֲנִי הוּא קוֹדֵם. וְאִם אֶחָד אֶבְיוֹן, וְאֶחָד עֹשֶׂיר - (כא) הָאֶבְיוֹן קוֹדֵם.

ט. וְאִם שְׁנֵיהֶם עֲנִיִּים אוֹ אֶבְיוֹנִים, וְאֶחָד מֵהֶם הוּא קְרוֹבוֹ, (כב) אֵין לוֹ דִּין קְדִימָה בְּשִׁבִיל זֶה.

נתיב החסד

(כ) העני וכו'. אף דאביון צריך יותר, אבל הוא הורגל לבושת ולא כסיף למתבעיה, עיין שם בגמרא.

(כא) האביון קודם. ואף על פי דממה דאמרינן דעני קודם לעשיר, אין ראייה לזה, דשם העני הוא צריך וגם כסיף למתבע. מה שאין כן באביון, דלא כסיף למתבע כלל, אימא דהעשיר קודם לו משום דכסיף למתבע, או על כל פנים שקולים הם, זה משום דצריך וזה משום דכסיף למתבע. אבל מכל מקום מסתברא דהאביון קודם, דצערא דגופא עדיפא מבזיוני, כדאמרינן (ב"ב ט'). בודקין לכסות ואין בודקין למזונות. ועוד מגופא דקרא מוכח כן, דהאביון קודם במעלה, מדפרטו הכתוב בהדיא לענין כבישת שכר שכיר, שמע מינה דכונת התורה דשניהם העני והאביון קודם להעשיר. ואידך קרא כי עני הוא אתי לאורויי, דמאלו השנים שנזכר מתחילה העני קודם, כן נראה לעניות דעתי.

(כב) אין לו וכו'. דזה לא דמי לצדקה דקיימא לן קרוב קודם, דהכא לאו ממון שלו הוא.

והעשיר נדחה עד למחר, אבל אם הוא באופן שלא יהיה לו מה לשלם אפילו לאחר זמן, רק לאחד, ונוגע דבר זה לענין עצם ממון, אימא דלא הקדים התורה עני לעשיר בזה כיון דלשניהם נתחייב ממון, דאטו אם אחד חייב לשנים ממון ואחד עני ואחד עשיר, ואין לו ממון רק לאחד ישתנה הדין דמשלשין ביניהם. ולכאורה מדקאמר שם הגמרא דאתיא האי דינא גם מקרא דלא תעשוק שכיר עני ואביון, עיין שם, והרי קרא זה נאמר על כובש שכר שכיר לגמרי, שמע מינה דעני קודם לו בכל גווני. ויש לדחות דכונת הגמרא להוכיח דין זה משום דהאי קרא דביומו תתן שכרו וגו', בודאי קאי על מה דלעיל מיניה, דהיינו בשכיר עני ואביון. ועיקר הפסוק מה שזכר עני ואביון לענין כובש, לא נוכל ללמוד ממנו כלל, דאפשר דהוא לעבור בו בשני לאוין, כמו שפירש רש"י בחומש (דברים כ"ד י"ד). ואין לומר דכיון דעובר על כבישת שכר שכיר דעני בשני לאוין, יהיה קודם מטעם זה גופא להעשיר, דמסתברא דמפני זה אין צריך העשיר להפסיד ממנו, וצריך עיון. ומפני כך העתקתי בפנים הדין רק לענין בזמנו.

פד אהבת חלק א, פרק עשירי חסד

י. ודע, דמה דאמרינן דהעני הוא קודם, הוא אפלו אם בא העשיר לתבע קדם שבא העני, (כג) פיון דבודאי יבוא העני גם פן לבסוף לתבע בזמנו. וכמו דאמרינן: חזקה אין שכיר משהה שכרו.

יא. אם שני הפועלים היו עשירים או עניים, ואחד מהן היה שכיר יום אצלו אַתְמוּל, וכבר עבר הזמן ד"בל תלין", והשני עשה אצלו היום, צריך להקדים להשני, דבו יעבר הזמן, ולהראשון ישלם אחר כף כשישיג מעות. ואפשר דבאפן זה, אפלו העשיר הוא קודם לעני.

לוח יומי: שנה פשוטה - י"ח תשרי, י"ז שבט, י"ז סיון. שנה מעוברת - י"ח תשרי, כ"ז שבט, ד' סיון.

יב. אין לשכר פועל, (כד) כשיודע בברור שלא יהיה לו מה לשלם בזמנו. דהא מסתמא דעת הפועל, שישלם לו בזמנו, פדכתיב (דברים כ"ד ט"ו):

נתיב החסד

הפועל, שיתרצה להמתין על פירעון שכרו אחר שיעבור זמנו, ועל כן אין זה בכלל מתנה על מה שכתוב בתורה, שהוא מתרצה להיות שכיר באופן זה, והוא דומיא דאומר: על מנת שלא תשמטני בשביעית, הכתוב בחושן משפט בסימן ס"ז סעיף ט', עיין שם הטעם, וכמו דאמרינן לענין שוקאי דסורא, עיין שם ברף קי"א, אבל אם אמר בסתמא על מנת שלא יהיה בזה בל תלין, לכאורה דמי למה שאומר על מנת שלא תשמטנו שביעית, דקיימא לן דשביעית משמטת משום דמשמע לשון זה, על מנת שלא יחול דין שמיטת שביעית, ועל כן חל דין שמיטת שביעית שהוא מתנה בזה על מה שכתוב בתורה. וכן אם אמר על מנת שאין בו אונאה, לכולי עלמא יש בו אונאה מטעם זה כדאיתא בגמרא [בבא מציעא נ"א: ועיין שם בתוספות]. ואם כן הכי נמי בענינו, על כרחך חל איסור בל תלין [וראיית הספר חסידים שהביא ממזונות, שאמרו חכמים (ב"מ פ"ג). שהוא מתנה עם הפועל להאכילו לחם צר, אף על פי שחייב

(כג) כיון וכר'. עיין לעיל בפרק ט' סעיף ח' ובנתיב החסד אות כ"ג.

(כד) כשיודע וכר'. וביותר מזה החמיר בספר חסידים, והעתיקו הש"ך (סימן של"ט ס"ק ב') וזה לשונו: אם תשכור סופר לכתוב לך, תתנה עמו שלא תהיה בבל תלין פעולת שכיר, שמא כשיתבע, לא יהיה לך מה ליתן לו [פירוש, לא יהיה לך כל כך בריוח, דאילו לא יהיה לו כלל, בודאי אינו עובר בבל תלין, וכנ"ל בפרק ט' סעיף ז'. פתחי תשובה]. ואף על פי שתעשה תנאי עמו, תתן לו כשיתבע אם תוכל, עד כאן לשונו. וכל שכן בענינו, דיודע בודאי שלא יהיה לו מה לפרוע בזמנו, בודאי צריך להזהר בזה מאד, וכמו שכתבתי בפנים. ומה שכתב החינוך במצוה תקפ"ח: ראוי לכל בן דעת להיות הכסף בידו טרם ישכור הפועלים, ומשמע דמדינא אין עיכוב בזה, לא דמי לענינו, דאיירינן כשיודע שלא יהיה לו. ודע דלשון זה הכתוב בספר חסידים הנ"ל, שמתנה עמו שלא יהיה בבל תלין, נראה לי לדינא, דזה לא מהני רק דוקא כשמתנה עם

אהבת חלק א, פרק עשירי חסד פה

”וְאֵלֶּיךָ הוּא נִשְׂא אֶת נַפְשׁוֹ“. אִם לֹא שִׁוּדֵי עוֹ מִתְחַלֵּה שְׂתִירְצָה בְּזָה, אוֹ אוֹ שְׂמִנְהֵג אֲנָשֵׁי הַמְּקוֹם לְשֵׁלֵם בְּיוֹם הַשּׁוּק, שְׂמִזְדַּמְנִין לָהֶם מְעוֹת וְכִנְיָ לְ בְּסוּף פְּרָק ט', עֵינֵי שָׁם. וּמִטַּעַם זֶה, אִם שָׂכַר פּוֹעֵל וְרוֹצֵה לְסַע מִבֵּיתוֹ, וְלֹא יָבֹא עַד שִׁיעֵבֵר הַזְּמַן, (כֹּה) צָרִיךְ לְהַזְמִין מְעוֹת עֲבוּרוֹ קִדְּם שִׁיטַע, כְּדֵי שִׁשְׁלֵם לוֹ בְּזְמַנוֹ.

יג. כָּל זֶה שֶׁכִּתְּבוּ בְּאֵלֶּיךָ הַשְּׁנֵי פְּרָקִים, הוּא רַק לְעֵנִין אִם מֵאַחַר אֶת שְׂכָרוֹ וְאִינוֹ מְשַׁלֵּם לוֹ בְּזְמַנוֹ; אֲבָל אִם כּוֹבֵשׁ שְׂכָרוֹ לְגִמְרֵי, וְאִין בְּרַעְתּוֹ לְפָרַע לוֹ, (כּוֹ) וְאֶפְלוֹ (*) אִם מְחַסֵּר לוֹ רַק פְּרוּטָה אַחַת מִמֶּה

(* וְאֵבֶל אֶעֱתִיק בְּכֹאן מְקַנְטֵרס “שֶׁפֶת תָּמִים” שְׁלֵי (פְּרָק ה' בְּהַגְ"ה שָׁם), דְּבַר עֲצָה אַחַת הַנוֹגֵעַ לְעֵנִין אֶסוּר גְּזוּל וְעוֹשֵׂק שְׂכָר שְׂכִיר. וְהוּא, שְׁפָל אָדָם שְׂמִבְקֵשׁ לְאָדָם אַחַר שִׁיעֵשָׂה לוֹ אִיזָה פְּעֻלָּה בְּשָׂכָר, יִקְצַב עִמּוֹ הַמְּקַח בְּתַחֲלָה. דְּאִי לֹא הָכִי, עָלוּל מְאֹד לְהִיּוֹת גְּזוּלָן וְעוֹשֵׂק שְׂכָר שְׂכִיר, אִם לֹא יִרְצֶה לְהִיּוֹת וְתָרֵן גְּדוּל בְּמִמוֹנוֹ כְּדֵי לְצַאֵת מִן הַסִּפֵּק. דִּהְלֹא עַל פִּי רַב יִצְטָרֵךְ הָאָדָם לְמֵאוֹת פְּעֻלוֹת בְּכָל שָׁנָה, וּמִצּוֹי מְאֹד שְׂאֵחַר הַפְּעֻלָּה יֵשׁ וְכוּחַ בֵּין הָאָמֵן וּבְעַל הַבֵּית בְּעֵנִין שְׁלוֹם הַשְּׂכָר, וְלִכְשִׁיפְרָדוֹ כָּל אֶחָד חוֹשֵׁב בְּנַפְשׁוֹ שֶׁהוּא נִגְזוּל מִן הַשְּׁנֵי, אִף שְׂאִינוֹ רוֹצֵה לְרִיב עִמּוֹ, אֲבָל אִינוֹ מוֹחֵל לוֹ בְּלֵב שָׁלֵם. וְלִפְעָמִים יֵשׁ גַּם בֵּין מְרִיבָה בֵּינֵיהֶם. וּמְדִינָה הוּא כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה לְפִי הַמְּקוֹם וְהַזְּמַן, וְאִם יִפְחַת לוֹ אֶפְלוֹ פְּרוּטָה אַחַת מִזֶּה, יִקְרָא עֲבוּר זֶה מִן הַתּוֹרָה בְּשֵׁם גְּזוּלָן וְעוֹשֵׂק שְׂכָר

נתיב החסד

כסעודת שלמה, עיין שם, כבר התפלא בספר חבל יוסף דהתם לא חייבתו תורה מזונות כלל, מה שאין כן הכא דחייבתו התורה לשלם בזמנו, והוא מתנה לעקור דבר זה]. ואפשר דהוא הדין אם אמר על מנת שלא יהיה לך עלי איסור כל תלין, גם כן מהני מטעם מחילה, דהוא כאומר על מנת שאין לך עלי אונאה, דסבירא ליה לשמואל בגמרא שם (נ"א:), דמהני מטעם מחילה, ואין זה בכלל מתנה על מה שכתוב בתורה. ואפילו למאי דקיימא לן כרב דיש לו עליו אונאה, היינו משום דהוא סבר דכונתו על פחת כל דהוא, ולא ידע שיאנהו כמו שכתבו הפוסקים, מה שאין כן הכא, וצריך עיון.

(כה) צריך: עיין לעיל פרק ט' סעיף ט' וכנתיב החסד שם. ומצאתי בספר מתן שכרן של מצוות להפרי מגדים, שמסתפק שם ביותר מזה, והיינו אם נתן מעות לשליח שישלם לפועל שלו בזמנו, אם יוכל לסמוך על זה, אחרי דקיימא לן דבדאורייתא לא אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו.

(כו) ואפילו וכו'. דאיסור עושק שכר שכיר הרי הוא בכלל גזל ולא דגול הרי הוא על שיעור פרוטה.

שְׁנֵתִיב לוֹ, עוֹבֵר עוֹד עַל מַה שְׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה (וַיִּקְרָא י"ט י"ג): "לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל וְגו'". דְּגַם זֶה הוּא בְּכֻלָּל גְּזוּל, כַּדְּאִיתָא בְּגִמְרָא (ב"מ קי"א.), וְהוּא פְּסוּל לְעֵדוּת מִן הַתּוֹרָה עֲבוּר זֶה. וְאָמְרוּ חַז"ל (ש"ס קי"ב): כָּל הַכּוֹבֵשׁ שְׂכָר שְׂכִיר, כְּאִלוּ נֹטֵל אֶת נִשְׁמָתוֹ, וְעוֹבֵר בְּחֻמְשָׁה לְאוּיָן וְעֵשָׂה. [הִינּוּ: "לֹא תַעֲשֶׂק אֶת רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל" וְלֹא תִלִּין פְּעֻלַת שְׂכִיר", הָאָמּוּר בַּתּוֹרָת כְּהַנִּים (וַיִּקְרָא י"ט י"ג); וְ"לֹא תַעֲשֶׂק שְׂכִיר עֲנִי וְאֶבְיוֹן", וְ"לֹא תָבוֹא עָלָיו הַשְּׂמֶשׁ", [עֲשֵׂה ד' בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ", הָאָמּוּר בְּפִרְשֵׁת תִּצָּא (דְּבָרִים כ"ד י"ד-ט"ו)]. וְעַיִן בְּגִמְרָא שֶׁם בְּדָף קי"א עֲמוּד א'. וְעַיִן בְּזוּהַר הַקְּדוֹשׁ פְּרֻשֵׁת קְדָשִׁים, שְׁמֵאָרִיף מְאֹד בְּעֵנָן זֶה. עַל כֵּן הַשּׁוֹמֵר נִפְשׁוֹ יִשְׁמַר אֶת עֲצָמוֹ מְאֹד בְּעֵנָן זֶה, וְיִהְיֶה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו.

שְׂכִיר, וְיָי וְיָכַל לִידַע אֶת מְנַהֵג הַמְּדִינָה בְּכֹל פְּעֻלָּה וּפְעֻלָּה לְפִי עֵנִינָה. וּבְעַל כֵּרְחוֹ אִם יִרְצֶה לְצֵאת יְדֵי חוֹבָה בְּלִי פְּקוּק, יִהְיֶה מְכָרְח תָּמִיד לְתַן לְהַבְעֵל מְלָאכָה כְּפִי מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה, וְזֶה גַם כֵּן קָשָׁה מְאֹד, עַל כֵּן הָרוֹצֶה לְצֵאת יְדֵי שְׂמִים, יִקְצַב עִמּוֹ בַּתְּחִלָּה, וְיִצָּא מִיָּדֵי כָּל סֶפֶק; וְגַם הַבְעֵל מְלָאכָה יוֹזִיל לוֹ עַל יְדֵי זֶה, כִּי אִזּוּ הַבְּרָרָה בְּיָדוֹ לְתַן לְאַחַר. וּבְפֶרֶט מִי שֶׁהוּא תְּלָמִיד חֶכֶם בְּיָדָיו יַעֲשֶׂה כֵן; דְּאִי לֹא הָכִי, מְלַבֵּד חֶשֶׁשׁ גְּזוּל וְעֵשֶׂק שְׂכָר שְׂכִיר, מְצוּי מְאֹד חִלּוּל הַשֵּׁם, עַל יְדֵי זֶה שְׂאִינוֹ נוֹתֵן לְאִמָּן כְּפִי רְצוֹנוֹ, שֶׁהָאִמָּן יֹאמֵר, שֶׁהַתְּלָמִיד חֶכֶם גְּזוּל אוֹתוֹ.